

ȘERBAN PAPACOSTEA

ISTORIE ȘI GEOPOLITICĂ

GENEZA STATULUI ÎN TRECUTUL ROMÂNESC

București

2016

Șerban Papacostea

**ISTORIE ȘI GEOPOLITICĂ:
GENEZA STATULUI ÎN
TRECUTUL ROMÂNESC**

ACADEMIA ROMÂNĂ
BIBLIOTECA INST. DE ISTORIE "N. IORGA"
COTA I 158552
INVENTAR 109638

Șerban Papacostea

***ISTORIE ȘI GEOPOLITICĂ:
GENEZA STATULUI
ÎN TRECUTUL ROMÂNESC***

București, 2016

Toate drepturile sunt rezervate autorului.

ISBN 978-973-0-22116-9

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
De la provincia romană Dacia la „satul fără stat”	11
De la „satul fără stat” la domnia Țării Românești și a Moldovei	37
Stat și conștiință politică în societatea românească în secolul al XIV-lea	100

Cuvânt înainte

În permanenta căutare și înțelegere de sine a popoarelor europene – germenul a ceea ce numim astăzi cu un termen savant *istoriografie* –, la loc de frunte s-a aflat la începuturi problema originilor neamului – *origo gentis*; la aceasta s-a adăugat, într-un stadiu mai avansat al cunoașterii istorice, încercarea de a explica apariția formelor superioare de organizare politică a entităților etnice, *regnum* cu sensul de „stat”. În cazul specific al istoriei noastre, cele două momente considerate constitutive în devenirea istorică a poporului și-au găsit expresia în formulele *de la Rîm ne tragem* și *descălecatul* sau *al doilea descălecat*, prin care se afirma originea romană, urmare a *primului descălecat* – cucerirea romană – și trecerea munților de către

românii din Transilvania, la sud și la răsărit de Carpați, unde au întemeiat Țara Românească și Moldova, ca *al doilea descălecat*. Temă majoră nu numai de istorie românească, dar și general europeană, problema permanenței romanității răsăritene la nordul Dunării, respectiv a imigrației ei târzii în acest spațiu, și aceea corelată a genezei statului în istoria românească, au devenit preocupări centrale ale istoriografiei române moderne din vremea pozitivismului. În pleiada de istorici care și-au consacrat cercetările acestor probleme esențiale ale trecutului nostru rămân ca puncte de reper permanente numele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, Dimitre Onciul, Nicolae Iorga, Gheorghe I. Brătianu, ale căror scrieri sunt și astăzi locul de pornire obligatoriu al investigării problemei romanității nord-dunărene în Evul Mediu și al încheșării acesteia în organizarea politică superioară a statului în dubla sa întruchipare, Țara Românească și Moldova, în cursul secolului al XIV-lea.

Temelia solidă construită de acești înainte-mergători a deschis calea altor numeroase contribuții concomitente sau ulterioare, datorate unei remarcabile elite de istorici

români, ale căror cercetări au permis nu numai precizarea unora dintre faptele istorice constitutive ale genezei statale în istoria noastră, dar și aprofundarea înțelegerii lor. Astăzi, aspectele esențiale ale acestui trecut, caracterizat odinioară drept „o enigmă și un miracol istoric”, se înțeleg din ce în ce mai exact și se lasă mai organic integrate în desfășurarea istoriei universale.

S-a realizat foarte mult în această privință, dar mult mai rămâne încă de făcut. Este datoria historiografiei române actuale să indice direcțiile viitoarelor cercetări în această privință: descoperirea izvoarelor, care încă își ascund secretele în arhivele și bibliotecile europene și lărgirea unghiului de vedere al cercetărilor prin integrarea unor discipline încă neexplorate.

Lucrarea de față este o încercare de cuprindere istorică mai amplă a formării statului în istoria românească prin raportare la cadrul general, geopolitic, al acestei etape decisive a trecutului nostru. Lucrarea nu pretinde să inoveze în această privință, ci doar să completeze înțelegerea interacțiunii factorilor de putere internaționali în cadrul cărora s-a

săvârșit geneza statală românească. Și în această privință, lucrarea este larg îndatorată vastei opere a numeroșilor istorici care au îmbogățit cunoașterea și înțelegerea acestui moment central al istoriei românești.*

La cercetarea aspectului teritorial-politic al formării Țării Românești și a Moldovei în secolul al XIV-lea am adăugat unele constatări recente cu privire la raportul dintre evoluția politică și cea a conștiinței colective românești în acea vreme.

* Studiul de față reproduce în esență textul articolului *Istorie și geopolitică: geneza statului în trecutul românesc*, apărut în „Revista Istorică”, Serie nouă, tomul XXV, 2014, nr. 3-4, p. 213-229 și nr. 5-6, p. 421-435.

Trimiterile bibliografice în notele din subsolul lucrării acordă prioritate citatelor din izvoare. În cuprinsul lucrării se află o bibliografie selectivă a temei. Autorul își propune să întocmească o bibliografie analitică și critică a temei genezei statale românești.

De la provincia romană Dacia la „satul fără stat”

Când, în anul 271, împăratul Aurelian a făcut pasul îndărăt la Dunărea de Jos și a părăsit provincia Dacia, renunțând astfel la pasul înainte făcut cu aproape două veacuri în urmă de înaintașul său Traian, el a retras autoritățile militare și politice din regiune. A rămas totuși în provincia abandonată o populație cu limba ei romanică și cu conștiința originii ei. Prin această amintire, prin excepționala ei trăinicie, acțiunea politică a lui Traian a depășit cu mult semnificația acțiunii militare care i-a dat naștere: ea s-a înscris în durata lungă a istoriei, în ceea ce Nicolae Iorga a numit „permanențele istoriei”.

Marea mișcare a popoarelor care au bătut timp de secole spațiul euro-asiatic, înainte de a se așeza pentru a întemeia organisme politice proprii sau a se lăsa asimilate de sedentari, s-a desfășurat din plin și în întinsele teritorii dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră; uneori acestea le slujeau doar ca ținuturi de trecere spre orizonturi mai atrăgătoare, alteori însă migratorii s-au stabilit durabil aici.

În toate locurile unde și-au fixat definitiv reședința, „barbarii”, cum erau numiți nomazii de autohtonii cu care au venit în contact, au impus supușilor de altă seminiție un statut de inferioritate de fapt sau, în unele cazuri, chiar legiferat. În Italia, de pildă, longobarzii „nici măcar nu concepeau că pe teritoriul italic exista un alt popor și alte legi decât ale lor”. Acești *Arimanni*, adică „domni” (de la germanicul *Hermann*), „nu-i considerau pe italici subiecte de drept, ci doar ca obiecte bune de împărțit”.¹

În teritoriile din Galia intrate în stăpânirea lor, francii au stipulat și ei în codurile de

¹ Gabriele Pepe, *Le Moyen Age barbare en Italie*, Paris, 1956, p. 234-235; Ferdinand Lot, *Les invasions germaniques. La pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Paris, p. 280-285.

legi pedepse diferențiate; astfel, potrivit *Legii salice* și *Legii ripuare*, pentru aceeași culpă de omor francul plătea pentru răscumpărare (*vergeld*) doar 100 de *solidi* de aur, în timp ce tariful pentru *homo romanus* era dublu.² În zilele regelui franc Clovis (*Chlodovecus*), a cărui creștinare a constituit un act decisiv în direcția fuzionării francilor cu galo-romanii, s-a cristalizat numele țării, *Franța*, și al poporului, *francezi*, derivat evident din etnonimul cuceritorilor germanici, deși limba noului conglomerat, *franceza*, este romanică. Ca vestigii ale statutului privilegiat al dominatorilor din perioada anterioară contopirii au rămas cuvintele *franc* și *franchise* cu înțelesul de „liber”, respectiv „scutire”.

Bizantinii, care au acaparat pentru imperiul lor tradiția imperială romană împreună cu însuși numele imperiului din care făcuseră parte, au găsit potrivit să preia de la slavi numele de vlahi (*βλάχοι*) pentru a desemna atât romanitatea sud-dunăreană, cât și pe cea de dincoace de fluviu. Pentru bizantini, care își ziceau *romei*, ca și pentru celelalte popoare aflate în contact și deseori în competiție cu

² Ferdinand Lot, *op. cit.*, p. 165-168.

diversele ramuri ale romanității răsăritene, refuzul de a recunoaște acestora numele de *romani* însemna respingerea semnificației politice implicite în acest nume. Receptați în cele trei limbi sacre – greacă, latină și slavă – termenii *Vlah*, *Vlahia* s-au impus în etnografia și geografia europeană a vremii, unde aveau să dăinuiască până târziu.³

Dintre toți „barbarii” care s-au instalat durabil sau vremelnic în spațiul carpato-dunăreano-pontic, amprenta cea mai puternică asupra localnicilor romanici au lăsat-o slavii, al căror aport masiv la formarea limbii române dezvăluie amploarea prezenței și influenței lor până la asimilarea în mediul autohtonilor. Profunzimea acestei înrâuriri s-a datorat în măsură însemnată integrării regiunilor nord-dunărene în imperiul slavo-bulgar cu centrul de putere în Peninsula Balcanică. Această stare de lucruri explică deopotrivă dependența politică a ținutului carpato-dunărean de căpetenii slavo-bulgare de dincolo de fluviu și adoptarea liturghiei slavone de către localnicii latinofoni,

³ Nicolae-Șerban Tanașoca, *Românii în izvoarele bizantine. Imaginea bizantină a românilor*, în volumul *Bizanțul și românii*, București, 2003, p. 50-54.

după ce idiomul slav a dobândit statut de limbă sacră alături de greacă și latină. Aceeași dominație a făcut ca slavona, limbă a puterii, să ofere și (proto)românilor terminologia pentru desemnarea funcțiilor statului și a organelor de legătură între populația locală și stăpânire. Un cuvânt de aceeași origine îi desemnează și pe membrii clasei conducătoare, *boierii*, în opoziție cu masa supușilor, *români* sau *rumâni*. Acesta din urmă, aplicat localnicilor după cucerire, a avut probabil de la început o semnificație peiorativă, care s-a menținut vreme îndelungată în Țara Românească, unde a desemnat categoria țăranilor dependenți, „legați de glie”.

Romanitatea populației din întinsul teritoriu nord-dunărean era recunoscută sub numele latinizat de *V(a)lac(h)i*, *Blac(h)i* (cu numeroase variante), folosit, se pare, mai întâi de migratorii germanici sub forma *Wlachen*, *Walachen*, apoi de slavi, *volohi*, de bizantini *vlahoi*, de unguri *oláh*.⁴ Numele de *romani*, care

⁴ Adolf Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1993, p. 19-23; Virgil Ciocîltan, *Observații referitoare la românii din Cronica Notarului Anonim al regelui Bela*, în „Revista de Istorie”, XL, 1987, 5, p. 445-453.

conținea pe lângă cartea de identitate etnică și un titlu de mândrie, a fost pe cât de ferm păstrat de purtătorii lui, pe atât de hotărât respins de o parte dintre străini, din considerente preponderent politice.

Așezați în câmpia panonică, migratorii unguri, care aveau să întrețină timp de secole legături neîntrerupte cu românii, îndeosebi cu cei dinlăuntrul arcului carpatic, dar și cu cei din afara sa, au recurs la o soluție ingenioasă a problemei romanității românilor: au admis originea etnică revendicată de cei care se încăpățâneau să-și zică români, cu trimitere evidentă la latinescul *romani*, dar au degradat semnificația social-politică a termenului. Despre romanicii aflați în Pannonia la vremea instalării hunilor în regiune, o cronică ungară afirmă că, spre deosebire de păturile suprapuse ale romanilor, numite *civitates*, care au părăsit pusta, retrăgându-se „în Apulia”, „*Blacki*, care fuseseră păstorii și colonii lor, au rămas de bună voie”.⁵ Afirmația, extinsă ulterior la toți

⁵ Simonis de Keza, *Gesta Hungarorum*, ed. Alexander Domanowszky, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. I, Budapestini, 1937, p. 156-157: „... *Blackis qui ipsorum fuere pastores et coloni remanentibus sponte in Panonia*”.

vlahii, constată opțiunile diferite ale romanilor din spațiul carpato-dunărean în situația creată de invaziile „barbarilor”, anume, de o parte, aceea a structurilor de conducere și a păturilor suprapuse ale romanității dacice, care au părăsit provincia, și, de altă parte, cea a masei populației daco-romane, rămasă pe loc.

Atitudinea cronicarului ungar față de populația romană din Panonia își are ecoul în alte scrieri de proveniență ungară din secolele XIII și XIV. Semnificativă în această privință este atitudinea regelui Carol Robert de Anjou, fondator al celei de a doua dinastii ungare. Hotărât să anihileze statul românesc în curs de încheiere sub conducerea voievodului Basarab, regele Ungariei, care ajunsese în fruntea unei puternice armate la Severin în 1330, a răspuns cu aroganță soliei de pace trimisă de cel pe care intenționa să-l nimicească: „Așa să-i spuneți lui Basarab: el este păstorul oilor mele și din ascunzișurile sale îl voi trage de barbă”⁶. Răs-

⁶ *Chronici hungarici compositio saeculi XIV*, ed. Alexander Domanowszky, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol I, Budapestini, 1937, p. 497: „*Sic dicite Bazarad. Ipse est pastor ovium mearum, de suis latibulis, per barbas suas extraham*”.

punsul regelui dovedește, desigur, cunoașterea tradiției istoriografice ungare și a tezei „oficiale” a cercurilor conducătoare ale statului cu privire la români; ea însă nu i-a fost monarhului de nici un folos în înfruntarea armată cu „păstorul” oilor sale.

Declarația categorică a regelui Carol-Robert nu este, de altminteri, decât o manifestare locală a atitudinii cvasi-generale a cuceritorilor din vremea marilor invazii, care îi tratau în același fel pe localnicii deveniți supușii lor. Calificativele cu nuanță disprețuitoare de „păstori” și „coloni”, atribuite de unguri romanicilor din teritoriile cucerite, exprimă aceeași viziune a migratorilor biruitori față de cei învinși.

Pentru unguri, ca și pentru alți călăreți ai stepei – pecenegi, cumani, mongoli –, argumentul anteriorității populației aflate pe teritoriile supuse dominației lor nu avea cu siguranță nicio relevanță și nu afecta în niciun chip raporturile dintre cuceritori și cuceriiți. Abia secole mai târziu, în alt stadiu al civilizației europene, „dreptul primului ocupant” și-a găsit locul în controversele cu impact politic și istoriografic dintre români și unguri.

Lenta reafirmare a puterii lumii occidentale, în învelișul credinței creștine catolice și de expresie cultă latină, a înregistrat un salt însemnat odată cu noua întrupare a ideii imperiale romane, *Renovatio Imperii*, săvârșită în 962 de împăratul Otto I, după *Restaurația* de scurtă durată a lui Carol cel Mare. Astfel consolidată, lumea germanică a reușit nu numai să stăvilească raidurile întreprinse de ungurii instalați de mai bine de un secol în Câmpia Panonică; mai mult încă, ea le-a impus în cele din urmă adoptarea creștinismului în veșmânt catolic, act săvârșit sub conducerea regelui Ștefan I (1001-1038), și, implicit, preluarea formelor occidentale de civilizație. Această adaptare a fost salutară pentru unguri, deoarece i-a ferit de soarta predecesorilor lor huni și avari, înghițiți fără urme de neantul istoriei.

Blocați în Occident, ungurii și-au revărsat spre răsărit și sud-est forța ofensivă, acum sub emblema credinței catolice și a calității de rege apostolic asumată odată cu creștinarea. În cadrul acestei noi etape și orientări a evoluției sale, Regatul Ungar a venit mult mai frecvent decât înainte în contact cu populațiile spre care

se îndrepta expansionismul său, de astă dată cu pretenții misionare. Între cei dintâi vizați s-au aflat românii, ale căror relații cu ungurii au devenit o realitate majoră timp de secole. Nu este de mirare că, în aceste condiții, românii și organismele lor politice au fost consemnate frecvent și adesea cu detalii edificatoare în textele emise de cancelaria regală, precum și în diverse alte surse ale vremii.

În noua fază a evoluției sale, Regatul Ungar și-a extins teritoriul îndeosebi în detrimentul Imperiului Slavo-Bulgar cu centrul în nordul Peninsulei Balcanice, fondat în secolul VII de cuceritorii bulgari de origine turanică, asimilați progresiv în masa mult superioară numeric a supușilor lor slavi, care și-au impus limba în viața cultural-politică și religioasă a societății.⁷ La nord, imperiul întemeiat de bulgari se întinsese mult dincolo de Dunărea de Jos și de Carpații meridionali; în nord-vest cuprinsese teritorii vaste, parcurse de

⁷ P.P. Panaitescu, *Statul bulgar și romanitatea nord-dunăreană și Bulgaria din nordul Dunării*, în volumul *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969, p. 186-193.

Dunărea Mijlocie, până la zona de contact cu Imperiul Morav, iar în nord-est se lărgise până în hotar cu polonii și cu rutenii.⁸

Sursele ungare surprind, fie și numai în puține cazuri, dislocarea dominației bulgare ca urmare a integrării progresive a spațiului intra-și extra-carpatic în aria de dominație a Regatului Ungar. Pannonia însăși ar fi fost cucerită de ungurii lui Almos de la locuitorii ei din acea vreme – slavi –, de la bulgarii marelui han Salanus. În înaintarea lor spre răsărit și sud-est, în luptă împotriva ducelui *Glad*, oastea trimisă de Arpad a fost întâmpinată de o mare forță militară din care făceau parte și bulgari.⁹ Altă sursă ungară amintește rezistența slavo-bulgară sub ducele Kean împotriva ungarilor

⁸ „*Terram vero, quae jacet inter Thisciam et Danubium preocupavisset sibi Keanus Magnus, dux Bulgarie, avus Salani ducis, usque ad confinium Ruthenorum et Polonorum et fecisset ibi habitare Sclavos et Bulgaros*”; P. Magistri, qui Anonymus dicitur, *Gesta Hungarorum*, ed. Aemilius Jakubovich și Desiderius Pais, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, I, Budapeștini, MCMXXXVII, p. 48-51 (citată în continuare *Anonymus*).

⁹ *Ibidem*, p. 90.

regelui Ștefan în urma cuceririi Transilvaniei de către acesta din urmă.¹⁰

În cursul pătrunderii lor în interiorul Transilvaniei de-a lungul secolelor XI-XII, pe măsură ce au subordonat regatului lor cea mai mare parte a provinciei, ungurii au venit tot mai frecvent în contact cu românii a căror prezență în regiune la sosirea noilor cuceritori e repetat semnalată de sursele lor istorice. Despre începuturile pătrunderii ungarilor în Transilvania, *Terra Ultrasilvana*, autorul anonim al scrierii *Gesta Ungarorum* susține că una dintre căpetenii, Tuhutum, aflând prin iscoade despre calitățile solului și ale subsolului provinciei, unde stăpânea un vlah, *Gelou*, calificat *dux eorum*, a cerut lui Arpad dreptul de a o cuceri. Incitat de informațiile obținute cu privire la „bunătatea acelei țări”, Tuhutum ar fi fost încurajat în intenția sa – susține aceeași relatare

¹⁰ Simonis de Keza, *Gesta Hungarorum*, ed Alexander Domanowskz, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, I, p. 172. Pentru etapele extinderii spre răsărit și sud-est a Regatului Ungar și îndeosebi ale cuceririi Transilvaniei, vezi Thomas Năgler, *Transilvania între 900 și 1300*, în volumul *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Cluj, 2003, p. 199-231.

– și de datele care i-au fost furnizate despre „locuitorii acelei țări, cei mai netrebnici oameni din toată lumea, pentru că sunt *Blasii* și *Sclavi* și nu au alte arme decât arcuri și săgeți...”. Revine aici, într-o formulare nouă, viziunea deprecia-tivă asupra vlahilor, extinsă acum și asupra slavilor. Textul lui *Anonymus* surprinde și conviețuirea româno-slavă în cuprinsul unei formațiuni politice comune și faptul, nu mai puțin însemnat pentru cunoașterea situației politice din Transilvania, că formațiunea în fruntea căreia se afla „ducele *Gelou*” avea de suferit de pe urma loviturilor continue ale cumanilor și pecenegilor, ceea ce îi slăbea puterea de rezistență.¹¹ Mai târziu, în cursul înaintării lor în zona Mureșului, ungurii au fost întâmpinați de „ducele acelei patrii” cu „o mare oaste de călăreți și pedestri, cu ajutorul

¹¹ „... et habitatores terre illius viliores homines essent tocius mundi, quia essent *Blasii* et *Sclavi*...”; „... et dux eorum *Geleou* minus esset tenax et non haberet circa se bonos milites et auderent stare contra audaciam *Hungarorum*, quia a *Cumanis* et *Picenatis* multas injurias paterentur”; *Anonymus, Gesta Ungarorum*, p. 65-66; cf. *Virgil Ciocîltan, op. cit.*, p. 448-450.

cumanilor, al bulgarilor și al blacilor..."¹². Izvoarele narative ungare surprind complexitatea realităților din Transilvania. În care structurile politice românești coexistau cu cele ale călăreților stepei, cumani și pecenegi, sub autoritatea, la această dată rămasă probabil doar nominală, a Țaratului Bulgar. Semnificativă pentru desprinderea agregărilor politice românești din Ardeal de sub tutela bulgară este informația unui document emis în 1231 de capitulul episcopiei transilvane: documentul menționează un domeniu din „țara românilor” pe care predecesorii vânzătorului îl stăpâniseră, „după cum se spune, din vremea în care țara românilor fusese cuprinsă în țara bulgarilor”¹³. Chiar dacă documentul se numără printre falsuri, cum pretind editorii săi, este semnifi-

¹² „Glad... dux illius patriae, cum magno exercitu equitum et peditum adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum”; *ibidem*, p. 90.

¹³ „... a temporibus iam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur...”; *Documenta Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 post Christum*, ed. Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai, Budapestini, 1941, p. 16-17 (citată în continuare *Documenta Valachorum*).

cativ faptul că falsificatorul a invocat dominația bulgarilor în Transilvania pentru a conferi credibilitate afirmației sale.

Extinderea stăpânirii ungare în direcția Carpaților meridionali și răsăriteni a adus noi știri despre români, despre structurile lor social-politice și despre relațiile cu noii cuceritori și cu celelalte neamuri venite din stepele răsăritene în Ardeal, îndeosebi pecenegi și cumani. Știrile mai abundente cu privire la românii din Transilvania în sursele istorice ungare se datorează în bună măsură efortului regalității arpadiene în ultimul secol al existenței sale de colonizare a provinciei cu germani, secui și chiar români pentru a suplini resursele demice limitate ale poporului lor. În cursul acestui proces complex sunt documentate tot mai frecvent așezările rurale românești și grupările de sate cu conducătorii lor, *cnezii* și *voievozii*, denumiri slave menținute până târziu în terminologia curentă de o parte și de cealaltă a Carpaților. În raporturile cu puterea supra-pusă, aceste căpetenii asigurau strângerea dărilor și îndeplinirea obligației de ajutor militar (*auxilium*, *Heeresfolge*) față de stăpânitori. Mai multe asocieri de sate alcătuiau o „țară”, *terra* în

documentele latine, ai cărei locuitori, *terrani*, adică „țărani”, se deosebeau prin origine și denumire de „străini” (*exterranei*). Era exprimată astfel terminologic opoziția originară dintre oamenii locului și dominatorii străini, aduși pe aceste meleaguri de valurile succesive ale migrației popoarelor. Tăcutul *mileniu întunecat* a fost străbătut de romanitatea răsăriteană în acest cadru social-politic, caracterizat esențial de Nicolae Iorga ca „satul fără stat”.

Cruciata a Patra, care a smuls Constantinopolul puterii bizantine și a instaurat Imperiul Latin la Strâmtoarele Mării Negre în 1204, a imprimat un curs mult mai ofensiv politicii papalității de extindere a hegemoniei sale în Estul și în Sudestul european. Biserica Romană a atribuit un rol de frunte în acest proces Regatului Ungar, a cărui calitate de stat apostolic a găsit un excelent teren de manifestare în spațiul extra-carpatic, locuit de „schismatici”, „eretici” și „păgâni”, care trebuiau convertiți la „dreapta credință” catolică. Această nouă direcție, misionară, a politicii ungare s-a răsfrânt puternic, în sens imediat și pe termen lung și asupra românilor dinlăuntrul și din afara hotarelor monarhiei arpadiene.

La discriminarea inițială cu coloratură etnic-socială s-a adăugat în acest context încă una, mai profundă, de natură confesională.

În Transilvania, unde conducerea regatului își manifestase hotărât prin instalarea sașilor și secuilor în deceniile precedente dreptul de a hotărî liber soarta provinciei, prin forța lucrurilor au fost amputate drastic „libertățile” localnicilor, pentru a-i răsplăti pe coloniști. Astfel, regele Andrei II a acordat cavalerilor Ordinului Teuton în 1222 Țara Bârsei (*terra Burza*), despre care afirma în actul de donație, contrar realității, că era „pustie și nelocuită” (*deserta et inhabitata*) pentru a-i scuti pe donatari de eventuale contestații ale locuitorilor provinciei.¹⁴ La această punere în stăpânire, regele adaugă o concesie suplimentară, anume scutirea cavalerilor și a supușilor lor (*populi*) de orice fel de „dare” (*tributum*) când vor trece „prin țara secuilor sau prin țara românilor”¹⁵. Documentul atestă, așadar, o dublă încălcare a drepturilor localnicilor și a „țărilor” lor în favoarea

¹⁴ *Documenta Valachorum*, p. 1-2 și 8-9.

¹⁵ *Ibidem*: „*per terram Sicularum aut per terram Blacorum*”.

cavalerilor colonizați. Un an mai târziu, în 1223, același rege confirma o donație teritorială făcută anterior mănăstirii Cârța cu specificația „țară... luată de la români...”¹⁶. Tot o confiscare, cu aceiași păgubiți, atestă și alt document, din 1224, prin care li s-a acordat „oaspeților” sași dreptul de a participa împreună cu vechii proprietari la exploatarea „pădurii românilor și pecenegilor”¹⁷.

Politica regalității maghiare s-a manifestat cu atât mai intransigent în vastele teritorii transcarpatice cuprinse în aria sa de dominație, după 1204, când afirmarea pretențiilor de stăpânire politică a fost însoțită de un efort perseverent de convertire la confesiunea catolică a locuitorilor din regiunile recent dobândite, în covârșitoarea lor majoritate ortodocși.

Tendențele expansioniste ale Regatului Ungar au atins limitele maxime după 1204 în condițiile create de instalarea puterii latine la Constantinopol. Ele au vizat integrarea Peninsulei Balcanice în aria de hegemonie a Regatului Ungar, proces care a început, firește,

¹⁶ *Ibidem*, p. 9-10: „*terram ... exemptam de Blaccis*”.

¹⁷ *Ibidem*, p. 10-15: „*silva Blacorum et Bissenorum*”.

cu subordonarea teritoriilor dintre Carpații Meridionali și Dunărea de Jos. Extinderea spre răsărit a vizat imensul spațiu al Imperiului Cuman, de la Olt, Gurile Dunării și Carpații Răsăriteni până la Don și Nipru.

Înfăptuirea acestui vast program de expansiune, care depășea capacitatea militară a regatului, s-a aflat la originea instalării în Țara Bârsei a unuia dintre detașamentele însemnate ale cruciatei aflate la dispoziția papalității, Ordinul Cavalerilor Teutoni (*Domus Sancte Marie Theutonicorum*). Confirmând dania regelui Andrei II, papa recunoaște stăpânirea călugărilor-cavaleri asupra amintitei provincii și a teritoriilor de dincolo de „munții de zăpadă”¹⁸. Misiunea încredințată acestor cruciați de profesie a fost îndeplinită cu succes: în câțiva ani, *Imperiul Stepei* în variantă cumană a fost zdrobit, ceea ce a împins orizontul creștinătății departe spre răsărit, „până la hotarele brod-

¹⁸ *Documenta Romaniae Historica, Relații între țările române, I, (1222-1445)*, volum întocmit de acad. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, 1977, p. 4-5 și 6-8 (citată în continuare DRH, I): „*terra Boze et ultra montes nivium*”.

nicilor”¹⁹. Înțelegând să păstreze pentru ei roadele izbânzii, călugării-militari au intrat în conflict cu suveranul arpadian, care i-a silit în ciuda intervențiilor papale, să predea prada și chiar să părăsească ținutul de la curbura interioară a Carpaților.

Izgonirea cavalerilor teutoni din Țara Bârsei nu a împiedicat însă progresele catolicismului în Cumania, constatate cu cea mai mare satisfacție de papa Grigore IX în scrisoarea adresată legatului apostolic în regiune în iulie 1227, text care exprima chiar speranța că propagarea „adevăratei credințe” va continua atât între cumani, cât și în țara brodnicilor, vecină lor.²⁰ Satisfacția Curiei Romane în această privință a fost însă umbrită nu mult timp după aceea de informațiile primite, potrivit cărora în Episcopia Cumanilor, creată tocmai în urma progreselor conversiunii înregistrate în rândul acestora, se aflau locuitori de altă origine, *walati*, care refuzau să se supună Bisericii Romane. Încadrați de episcopi – în textul papal „pseudo-episcopi” –, aceștia urmau

¹⁹ *Ibidem*, p. 5: „*usque ad terminos Prodnicorum*”.

²⁰ *Ibidem*, p. 14-15.

ritualul grecilor și refuzau să primească sacramentele de la clericii catolici. Mai grav încă – semnala actul papal din noiembrie 1234 –, unii unguri și germani, influențați de aceștia, adoptau obiceiurile lor și se contopeau cu ei, devenind „unul și același popor”²¹. Existența mai multor episcopii în rândul românilor, corespunzător, desigur, „țărilor” lor, formații politice atestate înăuntrul și în afara Carpaților, exprimă stadiul evoluției lor social-politice în vremea extinderii cruciatei în spațiul locuit de ei. Semnificativă pentru antagonismul etnic constatat de actul papal este hotărârea comunicată episcopului catolic al cumanilor și adusă la cunoștință de papa Grigore și conducerii Ungariei de a li se atribui românilor un episcop „conform acelei națiuni” (*illi nationi conformem*). Constatarea înregistrează tensiunea etnică provocată în comunitățile românești de efortul de evanghelizare prin clerici *nepotriviți* pentru națiunea lor. Tensiunea avea să se mențină și să se manifeste încă mai puternic în secolul următor.

²¹ *Ibidem*, p. 20-21: „*populus unus factus cum eisdem*”.

Anihilat de înaintarea spectaculoasă a cruciatei întreprinse de pe teritoriul Regatului Ungar de cavalerii teutoni, *Imperiul Stepei* a fost adus la o nouă viață, incomparabil mai viguroasă de cuceritorii mongoli ai lumii. Invasia lor nu numai că a spulberat avansul Regatului Ungar în spațiul extra-carpatic, dar, prin pătrunderea nimicitoare pe teritoriul acestuia în 1241-1242, i-a amenințat chiar existența. După raidul lor terifiant în Europa Centrală și Sud-Estică, năvălitorii asiatici s-au retras și au fondat în uriașa câmpie euro-asiatică, devastată anterior, un stat al nomazilor, Hoarda de Aur, cu centrele de comandă pe Volga Inferioară. În aria ei de hegemonie au fost incluse și regiunile limitrofe Carpaților Răsăriteni și Meridionali, mărginite de Nistru, respectiv de Dunăre. Din avanposturile create aici, tătarii au ținut sub control direct sau indirect și au influențat mai bine de un secol realitățile politice ale Europei Central-Răsăritene și Sud-Estice.²²

²² Bertold Spuler, *Die Aussenpolitik der Goldenen Horde (Die Horde als Grossmacht in Osteuropa und Vorderasien)*, în „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas”, V, 1940, 3-4, p. 15 și următoarele.

Zdruncinat din temelii de vijelia mongolă, Regatul Ungar a reluat, după refluxul ei, politica de expansiune transcarpatică, a cărei înfăptuire îi asigurase un loc de seamă în rândul forțelor cruciatei. Cum însă capacitatea militară a Ungariei fusese mult slăbită în urma vicisitudinilor prin care a trecut, conducerea regatului a simțit mai imperios decât în perioada anterioară nevoia unui sprijin armat din partea papalității, statul major al cruciatei. Interesat în aceeași măsură de reluarea ofensivei în zona carpato-balcanică, capul Bisericii Romane a pus din nou la dispoziția regatului apostolic un detașament de călugări militari, anume Ordinul Cavalerilor Ioaniți (*Domus Hospitalis Hierosolimitani*). La numai cinci ani după retragerea mongolilor, în 1247, regele Bela IV le acorda acestora o diplomă de punere în posesie în teritoriile concesate, aflate fie în stăpânirea sa efectivă, fie, mai degrabă, doar vizate de viitoarea expansiune. Se încerca astfel evitarea repetării experienței nefericite care provocase cu două decenii în urmă izgonirea cavalerilor teutoni din teritoriile smulse dominației cumane după izbânda remarcabilă obținută împotriva acestor nomazi

dincolo de Carpați. Noul contingent al cruciatei a obținut din partea regelui confirmarea scrisă a posesiunilor și a drepturilor care le reveneau în spațiul stăpânit sau revendicat de monarh.²³ Datorăm acestui act cele mai circumstanțiate informații privitoare la politica regatului arpadian față de românii de pe teritoriul viitoarei Țări Românești.

Documentul de referă fundamental la Țara Severinului (*terra de Zevrino*), cedată „toată” (*tota terra Zeurini*) Ordinului Cavalerilor Ioaniți, și, parțial, la teritoriul transalutan. În acest spațiu, actul regal atestă existența a două tipuri de structuri politice: *cnezatul*, cel al lui Ioan și cel al lui Farcaș, ambele în Țara Severinului; *voievodatul* sau *cnezatul voievodal*, cel al voievodului Litovoi, aflat tot în Țara Severinului, și cel din stânga Oltului, în Cumania, al voievodului Seneslav. În privința țării cnezatului voievodului Litovoi (*terra kenezatus Lytuoy woiavode*), regele declară că „a lăsat-o românilor” („*quam olatis relinquimus*”),

²³ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, ed. Franz Zimmermann und Carl Werner, I, 1191 bis 1342, Hermannstadt, 1892, p. 73-76; *DRH*, I, p. 21-28.

după cum, adaugă actul regal, „aceștia au ținut-o până acum” („*prout iidem hactenus tenuerunt*”). Afirmația actului regal pare a se referi la situația țării Severinului în prima etapă a expansiunii ungare la sud de Carpați, înainte de invazia mongolă.

Societatea românească în secolul XIII, atât cât ne e cunoscută din puținele izvoare scrise care ne-au parvenit, își desfășura existența în sate și grupări de sate alcătuite cnezate cu cnezi în fruntea lor. La rândul lor, cnezatele se grupau uneori în formații mai largi, „țări” (*terrae*), voievodate, conduse de voievozi. Și unele și celelalte structuri îndeplineau funcții de conducere locală, dar și de satisfacere a obligațiilor impuse de puterea dominantă, în cazul de față Regatul Ungar sau de forțele externe instalate pe teritoriul acestuia în scop militar, ordinele de călugări-cavaleri. Covârșitor agricol-pastorală (*coloni și pastores*), societatea românească avea o pătură dominantă, *majores terre*, sau, în terminologia proprie, *boieri*, și era păstorită duhovnicește de preoți și episcopi, aceștia din urmă „descalificați” de sursele catolice exclusiviste ca „pseudo-episcopi”.

Ca și predecesorii lor veniți din adâncurile stepei – huni și avari –, ca și succesorii lor mongoli, ungurii s-au străduit să mențină în stare de fărâmițare populațiile supuse sau aflate în aria lor de hegemonie. În cadrul geopolitic creat de dominația *Imperiului Stepei*, factorii de coagulare la nivel etnic nu s-au putut manifesta în lumea românească, rămasă timp de un mileniu în stadiul „satului fără stat”. Abia o nouă conjunctură politică, determinată esențial de echilibrul de forțe dintre Hoarda de Aur și Regatul Ungar, avea să înlesnească în secolul al XIV-lea evoluția societății românești spre o formă de organizare superioară și spre integrarea ei în lumea statelor europene în curs de constituire.

De la „satul fără stat” la domnia Țării Românești și a Moldovei²⁴

Apariția statelor românești în secolul al XIV-lea a delimitat două etape majore din istoria romanității nord-dunărene: cea a milenarei supraviețuirii în micro-formațiuni politice (țări, judecii, cnezate, voievodate), fiecare mai

²⁴ Bibliografia referitoare la geneza statelor românești va forma obiectul unei prezentări analitice și critice aparte. Indicăm în nota de față câteva dintre lucrările cel mai frecvent consultate la elaborarea acestui studiu: Vasile Boldur, *Die Herrschaft des litauischen Fürsten Jurjii Koriat in der Moldau (1374-1379)*, în „Südost-Forschungen”, XXXII, 1973, p. 11-32; Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, ed. Valeriu Râpeanu, București, 1980;

mult sau mai puțin dependentă de puterea străină în a cărei arie de dominație se afla, și, respectiv, cea a afirmării celei mai mari părți a etniei în cadru politic propriu, cu identitate proprie în relațiile interstatale. Cadrul geopo-

C. Cihodaru, *Observații cu privire la procesul de formare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, XVI, 1979, p. 167-186 și XVII, 1980, p. 117-139; Virgil Ciocâltan, *Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)*, în „Revista Istorică”, tom V, 1994, nr. 11-12, p. 1099-1118; Idem, *Alanii și începuturile statelor românești*, în „Revista Istorică”, tom VI, 1995, nr. 11-12, p. 935-955; Dennis Deletant, *Studies in Romanian History*, Bucharest, 1991 (primele trei studii consacrate spațiului danubiano-pontic și formării Moldovei); Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 2014; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, volum îngrijit de Victor Spinei, București, 1993; Sergiu Iosipescu, *Schiță a constituirii statelor medievale românești*, în „Revista de Istorie”, 36, 1983, 3, p. 254-272; Ion. I. Nistor, *Lucius Arovianus eroul Țării Șipenișului*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, XXIII, 1941, p. 133-175; Dimitre Onciul, *Originile Principatelor Române*, în Idem, *Scrieri Istorice*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 560-614; Radu Popa, *Țara Maramureșului în*

litic al istoriei românești în vremea constituirii celor două țări române era alcătuit, pe de o parte, din hegemonia Imperiului Mongol al Hoardei de Aur, în spațiul extra-carpatic, anume al Carpaților Răsăriteni și Meridionali, iar pe de altă parte din dominația Regatului Ungar și, mai târziu, a Regatului Polon, avangărzi ale Europei catolice la hotarul apusean al spațiului controlat de tătari. Până spre mijlocul secolului al XIV-lea, Europa Centrală s-a aflat precumpănitor în defensivă în raport cu Hoarda de Aur.

La scurt timp după marea invazie din 1241, când mongolii au pătruns victorios până în Câmpia Panonică, dar au și înțeles dificultatea sau chiar imposibilitatea de a-și extinde dominația mai departe spre apus, conducerea de la Karakorum a considerat util să-și reglementeze pașnic relațiile cu lumea apuseană, față de care și-a menținut însă, formal, pretenția

veacul al XIV-lea, București, 1997; Constantin Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387-1432)*, în „*Revista Istorică Română*”, X, 1940, p. 237-332; Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, 1982.

de putere dominantă, impusă în chip necesar de statutul de imperiu universal.²⁵

Interesul cooperării cu Occidentul Latin era atât de natură economică, întrucât dezvoltarea legăturilor comerciale asigura câștiguri materiale imense, reazem fundamental al puterii hanilor, cât și, măcar ocazional, politică, deoarece cooperarea cu forțele cruciatei deschidea perspectiva înlăturării barajului islamic care stăvilea expansiunea Cinghishanizilor în Orientul Apropiat.²⁶ Din partea lumii apusene au acționat interese convergente, în special ale negustorilor italieni – genovezi și venețieni în primul rând –, care și-au extins activitatea până în Extremul Orient²⁷, la care se adaugă cele de

²⁵ Heinrich Euler, *Die Begegnung Europas mit den Mongolen im Spiegel abendländischer Reiseberichte*, în „Saeculum. Zeitschrift für Universalgeschichte”, XXIII, 1972, p. 52-53.

²⁶ Peter Jackson, *Hülegü Khan and the Christians: the Making of a Myth*, în *The Experience of Crusading*, vol. II, *Defining the Crusader Kingdom*, ed. Marcus Graham Bull, Norman Housley, Peter W. Edbury, Jonathan P. Philips, Cambridge, 2003, p. 196-213.

²⁷ Viril Ciocâltan, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII- XIV. Contribuția Cinghiskanizilor la transformarea*

natură spirituală și politică, în speță speranța papalității de a câștiga noul imperiu la credința creștină și, prin mijlocirea alianței cu acesta, de a înfrânge rezistența islamică la inițiativele cruciatei în Mediterana Răsăriteană.²⁸ Absența fanatismului religios și chiar notoria toleranță religioasă a marilor hani au înlesnit considerabil pătrunderea misionarilor catolici prin imensa stepă euro-asiatică până în inima împărăției tătare, în Mongolia și, apoi, în China.²⁹

Convergența de interese dintre cele două puteri cu aspirații universale – cea imperială mongolă și cea a papalității, exponenta principală a Apusului Latin în acea vreme – a luat sfârșit după mai puțin de un secol de la

bazinului pontic în placă turnantă a comerțului euro-asiatic, București, 1998, capitolul *Hoarda de Aur și Marea Neagră*, p. 129-182. Pentru impactul cel mai larg al constituirii Imperiului Mongol, vezi mai recent Janet L. Abu Lughod, *Before European Hegemony, The World System 1250-1350 A.D.*, New York, 1989.

²⁸ H. Euler, *op. cit.*, p. 48.

²⁹ „*Est enim haec opinio apud eos, potius error, quod unus quisque in secta sua salvatur*”, constata un cleric catolic aflat în China mongolă; *ibidem*, p. 55.

închegarea ei, odată cu schimbările capitale petrecute în raporturile de forțe din Europa Central-Răsăriteană, inclusiv în zona de dominație directă sau de hegemonie a Hoardei de Aur.

Hoarda de Aur, segment occidental al Imperiului Mongol, autonomizat după fragmentarea imensului stat cinghishanid, și-a fixat centrul politic la Noul Sarai pe cursul mijlociu al fluviului Volga, de unde haniii guvernau întinsele teritorii ale propriilor supuși și ale alogenilor, cărora le impuseseră recunoașterea suzeranității lor.³⁰ În linii mari, întreaga stepă euro-asiatică a constituit teritoriul imperial al Hoardei de Aur. Spre Sud-Est, ea s-a întins până la lanțul munților Caucaz, cu tendința de a-și extinde stăpânirea și în spațiul transcaucazian, unde s-a lovit însă de opoziția unui alt fragment rezultat și el din dezmembrarea imperiului pan-mongol: Ilhanatul din Iran. Antagonismul acerb, de lungă durată, dintre

³⁰ B.D. Grekov, A.I. Jakubovschi, *Hoarda de Aur și decăderea ei*, București, 1953, p. 60-63; mulțumesc domnului Virgil Ciocâltan pentru informațiile furnizate cu privire la întinderea puterii directe și indirecte a Hoardei de Aur.

cele două segmente imperiale tătare din vestul fostei împărății a fost generat de rivalitatea pentru controlul și exploatarea drumului comercial care lega, prin Persia, Extremul Orient și Asia Centrală de Marea Mediterană. Spre nord, Hoarda de Aur a atras în dependența ei cnezatele rusești în frunte cu cel al Moscovei; aceste fragmente politice ale lumii ruse au rămas tributare Hoardei de Aur decenii de-a rândul, cu toate implicațiile politice și militare ale acestui statut. Spre nord-vest și spre apus, Hoarda de Aur a cuprins în aria ei de hegemonie atât Lituania cât și cnezatele ruse apusene, Halici și Vladimir (Volânia), cu probabila lor extensiune teritorială spre sud în spațiul carpato-nistrean. Din sudul viitorului principat al Moldovei, de-a lungul munților Carpați, între Siret, Dunăre și râul Olt, *Cumania*, parte din precedentul imperiu al stepei, cel cuman, cu numeroase micro-formațiuni politice, românești și alogene, a fost de asemenea înglobată în aria de hegemonie a Hoardei de Aur. Teritoriul de la apus de Olt, viitoarea provincie a Olteniei, a intrat în stăpânirea voievodatului de Argeș, „prima unire românească” (Nicolae Iorga), foarte probabil sub

influența mongolă și cu sprijin mongol, în scopul îngrădirii expansiunii ungare spre Bulgaria și, în general, spre Peninsula Balcanică, direcție majoră tradițională a politicii regatului arpadian. Un rol strategic însemnat i-a revenit în acest cadru cetății Severin și Banatului adiacent. În sudul Dunării, Hoarda de Aur și-a impus hegemonia asupra țărilor bulgari, care i-au rămas devotați până în faza declinului avansat al puterii suzerane. Pe țărmul nordic al Mării Negre, un rol economic și strategic esențial a revenit peninsulei Crimeea și Mării Azov, unde, cu asentimentul conducerii Hoardei de Aur, s-au înființat însemnate colonii comerciale genoveze și venețiene. O atenție specială a acordat conducerea Hoardei de Aur Gurilor Dunării, unde s-a dezvoltat în ultimul pătrar al secolului al XIII-lea un însemnat centru de putere mongol cu rol de supraveghere militară a ariilor occidentale și sud-estice ale imperiului. Pe lângă însemnătatea comercială a porturilor de pe țărmul nordic și nord-vestic al Mării Negre, acestea au constituit și o punte în relațiile Hoardei de Aur cu Bizanțul și un reazem însemnat pentru efortul puterii mongole de a asigura libertatea comunicațiilor

prin strâmtoarele care legau Marea Neagră de Mediterana, în special pentru relațiile ei cu Egiptul sultanilor mameluci.

Prin urmare aria de dominație și de hegemonie a Hoardei de Aur a fost deosebit de vastă. Ea s-a menținut în liniile ei esențiale timp de un secol. Spre mijlocul veacului al XIV-lea ea a fost însă supusă unor grele încercări și pierderi în Europa Centrală și Răsăriteană ca urmare a ciocnirii cu forțele cruciatei organizate în regiune de papalitate.

Înfruntarea majoră și de durată dintre Hoarda de Aur și puterile adverse din Europa Centrală – Regatul Polon și Regatul Ungar – a izbucnit viguros în anul 1339, în urma încheierii alianței dintre cele două state catolice, legătură pecetluită de uniunea dinastică convenită între conducerea acestora. În temeiul acestui acord, regele Cazimir al Poloniei, lipsit de urmași, lăsa moștenire regatul său regelui Ludovic de Anjou – nepotul său, fiu al lui Carol Robert –, căruia avea să-i revină curând și coroana ungară. Întemeiat pe această alianță și cu binecuvântarea papei Benedict al XII-lea (1334-1342), monarhul polon s-a angajat de îndată într-o politică de expansiune în cnezatele ruse

apusene, ale căror centre principale – Lvov și Vladimir – le-a ocupat. Începută în 1339, campania a fost reluată în anul următor cu noi și însemnate cuceriri teritoriale. Refractari dominației Poloniei catolice, cnejii ruși ortodocși din regiune au apelat la sprijinul puterii suzerane, Hoarda de Aur. O invazie de mari proporții organizată de hanul Özbek (1313-1341) împotriva Poloniei a ajuns până la fluviul Vistula, restabilind raportul teritorial anterior³¹

Înainte de a angaja operații militare împotriva Poloniei, încercând să salveze relațiile cu Occidentul, conducătorul Hoardei de Aur, care știa că principalul său interlocutor în lumea creștină este papa, a îndreptat spre Avignon o solie alcătuită din exponenți ai lumii

³¹ Giovanni Soranzo, *Il papato, l'Europa Cristiana e i Tartari. Un secolo di penetrazione cristiana in Asia*, Milano, 1930, p. 438-440; Paul W. Knoll, *Poland as Antemurale Christianitatis in the Late Middle Ages*, în „The Catholic Historical Review”, LX, 1974, 3, p. 389-390. Cu privire la înfruntarea dintre Polonia și Hoarda de Aur pentru controlul Ruteniei în 1339-1340, vezi, Idem, *The Role of the Polish Monarchy. Piast Poland in East-Central Europe 1320-1370*, Chicago, London, 1972, p. 128-134.

catolice din aria sa de influență. Invocarea bunelor relații dintre cele două puteri și a toleranței față de creștini, în vigoare în împărăția sa, nu și-a atins țelul. Papa Benedict al XII-lea s-a limitat să-i ofere hanului Özbek medierea sa în conflictele teritoriale dintre Hoarda de Aur și vecinii ei catolici – nimic mai mult – cerându-i în schimb să adopte „de îndată” („*instanter*”) credința creștină.³² Condiția, formulată cu accent ultimativ, a fost confirmată de proclamarea concomitentă a cruciatei și de incitare la acțiune militară contra tătarilor adresată conducătorilor catolici din regiune.³³ Izbucnit la sfârșitul domniei hanului Özbek dintr-o contestație teritorială cu Regatul Polon în spațiul rus apusean, conflictul dintre Hoarda de Aur și lumea catolică a luat curând, sub domnia successorului său, hanul Geanibek (1341-1357), dimensiunile unui antagonism politic și spiritual ireductibil, cu vaste urmări geostrategice în spațiul carpato-pontic.

³² Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I, 1, ed. N. Densușianu, București, 1887, p. 661-662.

³³ *Ibidem*, p. 658-660; G. Soranzo, *op. cit.*, p. 441.

Părăsind tradiționala politică de toleranță religioasă a hanilor precedenți, noul conducător al Hoardei de Aur s-a manifestat vădit agresiv față de adversarii catolici.³⁴ Campaniile militare ale tătarilor în teritoriile acestora din urmă au fost însoțite de acte de prigoană religioasă, cărora le-au căzut victime îndeosebi reprezentanții ordinelor călugărești, misionarii franciscani și dominicani.³⁵ Geanibek a decis concomitent să-i alunge pe negustorii italieni – genovezi și venețieni – din teritoriile sale și să organizeze altminteri, fără concursul lor, comerțul dintre Extremul Orient și lumea mediteraneană. În 1343, venețienii au fost izgoniți

³⁴ René Grousset, *L'Empire des steppes. Attila, Genghis-Khan, Tamerlan*, Paris, 1939, p. 482-483.

³⁵ În 1341, în urma invaziei tătare în Rutenia și Polonia – informează o sursă contemporană – „*Tartari multa millia christianorum secum duxerunt*”; *Francisci Chronicon Pragense*, în *Scriptores Rerum Bohemicarum*, vol. II, Pragae, 1874, p. 191-192. Vicarul franciscanilor din teritoriile Hoardei de Aur a cerut în iunie 1343 papei canonizarea a șase călugări din ordinul său „*tunc noviter passorum in Tartaria*”; *Die Chronik Johannis von Winterthur*, ed. Fr. Baetgen, Berlin, 1955, p. 208; vezi și Lucas Waddingus, *Annales Minorum*, vol. VII (1323-1346), Ad Claras Aquas, 1932, p. 298.

din Tana, marele centru comercial de la vărsarea Donului în Marea de Azov, și nu mult timp după aceasta, Caffa, așezarea fortificată a genovezilor în Crimeea, a fost supusă unui asediu de anvergură și de durată.³⁶ Antagonismul dintre Hoarda de Aur musulmană și lumea catolică devenise total în acești ani.

Acțiunile strategice ale Hoardei de Aur s-au coordonat în anii următori în cadrul larg al *djhadului* – războiul sacru islamic – cu cele ale puterilor islamice din bazinul Mediteranei și al Mării Egee, în speță cu sultanatul egiptean al mamelucilor și cu emiratele turcești din Asia

³⁶ „Item ... anno Domini MCCCXLIII ... occasione cujusdam Sarraceni per aliquos Venetos interfecti discordia est inter partes non minima subsitata. Cuius rei causa omnes Sarraceni et Tartari morantes in Tana contra Venetos et alios Christianos existentes ibidem perfidissime irruerunt et bellum asperrimum commisum est...sed tandem dictus capitaneus cum Venetis et christianis recedere sunt coacti et Venecias sunt reversi”; *Venetiarum historia vulgo Petro Iustiniano Iustiniani filio adiudicata*, ed. Roberto Cessi, Fanny Bennato, Venezia, 1964, p. 226. Pentru evoluția conflictului dintre Hoarda de Aur și coloniștii italieni din nordul Mării Negre, vezi Wilhelm Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Age*, vol. II, Leipzig, 1936, p. 187-198.

Mică. O sursă occidentală semnala în 1341 alianța cu sens universal încheiată între hanul tătar („*canis magnus*”) și sultanul („*soldanus*”) din Cairo, îndreptată de fapt împotriva forțelor angajate în cruciată.³⁷ Pentru a-și asigura legătura cu Egiptul, Hoarda a exercitat o presiune continuă asupra conducerii Imperiului Bizantin, fie prin acțiuni militare efective, fie prin amenințări cu forța.³⁸ Îndeosebi perspectiva permanent actuală a înfăptuirii unirii bisericii bizantine cu cea latină și consecința ei inerentă, adeziunea Bizanțului la cruciată au constituit un pericol major, exact perceput de conducerea celor doi aliați islamici. Înțelegerea legăturii dintre desfășurarea antagonismului cruciată-djihad în Mediterana și în Marea Neagră în raport cu Imperiul Bizantin a fost răspicat exprimată de papa Clement al VI-lea

³⁷ „*Hiis temporibus, ut relacione fidedigna percepi, imperator Tartarorum Canis Magnus vocitatus et soldanus coniuraverunt contra totum orbem*”; *Die Chronik Johannis von Winterthur*, p. 194.

³⁸ Șerban Papacostea, *Cruciată și Djihad în spațiul egeano-pontic la mijlocul secolului al XIV-lea, în România în Europa medievală. Studii în onoarea profesorului Victor Spinei*, Brăila, 2008, p. 508-510.

(1342-1352) când, în octombrie 1343, a promis împăratului Ioan al V-lea Paleologul, în cazul adeziunii la Unire, ajutor armat „nu numai împotriva turcilor ci și a tătarilor...”³⁹. Marino Sanudo cel Bătrân, doctrinar al cruciatei, semnalase cu ani în urmă pericolul conjugării forțelor turcilor din Asia Mică cu cele ale „tătarilor septentrionali” din Marea Neagră.⁴⁰

În aceeași vreme emiratele turcești din Asia Mică, aflate în plină expansiune, se

³⁹ „*Nos et ipsa Ecclesia vobis gaudiosis amplexibus occurrentes... ad defensionem vestram non solum contra Turchos ipsos, sed Tartaros et fidei catholicae inimicos et hostes quantum possemus defendere... procul dubio studeremus*”; *Acta Clementis PP VI (1342-1352)*, ed. Aloisius L. Tăutu, Vatican, 1960, p. 46-47.

⁴⁰ „*Ideo timendum est valde, quia si Turchi acquirerent terras Romaniae Occidentis, sicut acquisiverint terras Romaniae Orientis... sociando se cum Tartaris septentrionalibus ut effective in voluntate ostendunt, tota Christianitas in maximo periculo est constituta...*”, citat de Ovidiu Cristea, *Relansarea politicii venețiene în spațiul egeano-pontic*, în „*Studii și materiale de istorie medie*”, XVIII, 2000, p. 77; cf. A. Laiou, *Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: the Background of the Anti-turkish League of 1332-1334*, în „*Speculum*”, XLV, 1970, 3, p. 384-385.

pregăteau să-și impună hegemonia în Marea Egee, cu consecințe catastrofale pentru pozițiile puterilor latine din regiune și din Marea Neagră, precum și pentru tot sud-estul Europei. Pentru a stăvili asaltul musulman în Marea Egee, conducerea bisericii romane în persoana papei Clement al VI-lea, reprezentant de frunte al așa-zisei „cruciate târzii”, a declanșat o acțiune militară de salvare a pozițiilor egeene grav primejduite de expansiunea turcească. Cucerirea Smirnei în toamna anului 1344, eveniment cu puternic răsunet în epocă, părea să încline balanța în favoarea puterilor creștine.⁴¹ Fapt semnificativ pentru viziunea integratoare a papei, flota turcească trimisă în sprijinul Smirnei urma, după îndeplinirea misiunii în Egeea, să se îndrepte spre Marea Neagră pentru

⁴¹ Jules Gay, *Le Pape Clément VI et les affaires d'Orient (1342-1352)*, Paris, 1904, p. 40-42; pentru optimismul inspirat de acest succes în opinia publică occidentală înclinată spre reactivarea cruciatei, vezi Norman Housley, *The Later Crusades, 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford, 1992, p. 60-61; autorul ignoră însă corelația dintre cruciata în Egee și în spațiul Hoardei de Aur, și succesele înregistrate în această arie de forțele creștine.

a veni în ajutorul bastionului genovez de la Caffa, asediat de tătari.⁴² Frontul mediteranean și cel pontic al antagonismului cruciată-djihad au fost integrate acum într-o strategie comună; pentru a consolida succesul defensiv al cruciatei în Egeea, se impunea un avans similar și în spațiul pontic și est-european.

Ținta primordială în acest segment al confruntării a fost teritoriul rus apusean, adică cnezatele Halici și Vladimir de confesiune ortodoxă, precum și Lituania, păgână încă – teritorii aflate sub suzeranitatea Hoardei de Aur. În 1343, regele Ludovic al Ungariei a întreprins o campanie în teritoriile ruse apusene unde a instituit autorități în dependența sa.⁴³ Succesul său de scurtă durată a fost însă anulat de o puternică invazie a tătarilor în Rutenia, însoțită de prigoniri religioase care au lăsat

⁴² Pentru preocuparea manifestată de papa Clement al VI-lea față de situația italienilor din spațiul Hoardei de Aur și îndeosebi față de Caffa, supusă unui greu asediu de către tătari; vezi W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 195-197.

⁴³ Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, vol. I, *Textus*, ed. Elisabet Galántai, Julius Kristó, Budapest, 1985, p. 165.

martiri la Lvov.⁴⁴ Revenirile polone și ungare în Rutenia în anii următori nu au reușit să înlăture supremația tătară impusă provinciei cu un secol în urmă.

Încercările regatelor catolice de a destrăma hegemonia Hoardei de Aur prin lovituri laterale – cea a Ungariei împotriva Țării Românești a lui Basarab în 1330 și cea polono-ungară în Rutenia un deceniu mai târziu – au eșuat. Pentru a obține succese decisive în această privință se impunea anihilarea centrului de putere militară tătară din zona Gurilor Dunării, cu punctul de comandă situat probabil în continuare la Isaccea, de unde Hoarda de Aur a controlat atât teritoriul viitoarei Moldove cât și linia Dunării de Jos și puterile de pe țărmul ei nordic și sudic. Tot de aici și-a impus și politica față de Bizanț, al cărei obiectiv principal a fost libertatea de navigație prin Strâmtori.⁴⁵ Când au ajuns la această concluzie,

⁴⁴ L. Waddingus, *op. cit.*, vol. VII, nr. 298, p. 354.

⁴⁵ „Spațiul sporit de Nogai pe seama sa, pe care l-a controlat nemijlocit spre sfârșitul vieții (m. circa 1330) se întindea sub forma unui semicerc larg, în afara arcului carpatic, din Rutenia până la Porțile de Fier ale fluviului. Centrul de comandă – optim ales pentru a

factorii de decizie ai cruciatei, inclusiv – și în primul rând – regele Ungariei, au înțeles că succesul noii opțiuni era condiționat de colaborarea cu Țara Românească a lui Basarab

controla cele două aripi – a fost fixat la Isaccea”; Virgil Ciocîltan, *Alanii și începuturile statelor românești*, în „Revista Istorică”, serie nouă, VI, 1995, nr. 11-12, p. 936. „Nucleul inițial – o marcă de frontieră la Dunărea de Jos s-a dezvoltat atât de impetuos sub conducerea generalului mongol Nogai încât acesta a sfidat în ultimii ani ai secolului amintit puterea centrală și s-a proclamat han”; sub hanul mongol Tokta, în 1301, a fost refăcută unitatea Hoardei de Aur, *ibidem*. În acest cadru al extensiunii maxime a puterii mongole s-a înfăptuit probabil unirea dintre voievodatul de Argeș și țara Severinului, Oltenia; pentru însemnătatea și aria întinsă a supremației hanatului de la Isaccea, vezi Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Un atelier monétaire inconnu de la Horde d’Or sur le Danube-Sakcy-Isaccea (XIII-e-XIV-e siècles)*, în *Actes du XI-e Congrès International de Numismatique*, Louvain-la-Neuve, 1993, p. 291-304; Victor Spinei, *Mongolii și românii în sinteza de istorie ecleziastică a lui Tholomeus de Lucca*, Iași, 2012, p. 64-66; Sergiu Iosipescu, *Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotozirii ungare*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, ed. Nicolae Stoicescu, București, 1980, p. 58.

și că ea în niciun caz nu se putea înfăptui în antagonism cu voievodatul românesc de la sud de Carpați. Înțelegerea acestei necesități strategice s-a aflat în anii 1343-1344 la originea unei însemnate inițiative în raporturile dintre cele două puteri, inițiativă care a avut consecințe geopolitice majore în spațiul central-european și în cel danubiano-pontic.⁴⁶

Angajat în politica antimongolă încă de la începutul domniei, Ludovic de Anjou s-a străduit să restabilească legătura cu Țara Românească de la sud de Carpați, întreruptă brutal de campania dezastruoasă întreprinsă de tatăl său în 1330. După negocieri prealabile, care au stabilit condițiile esențiale ale acordului dintre Ungaria și Țara Românească, conducătorii celor două puteri s-au întâlnit în cursul anului 1344, când prezența regelui este atestată în sudul Transilvaniei.⁴⁷ Adus în provincie de actele de

⁴⁶ Ștefan Pascu a semnalat prioritatea înțelegerii între Ludovic și Alexandru în raport cu declanșarea ofensivei contra tătarilor, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, ed. Nicolae Edroiu, Bucurerști, 2014, p. 18-19.

⁴⁷ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (în continuare citat UKB), vol. II, 1342-

insubordonare ale sașilor, care tindeau să-și lărgescă privilegiile, situație pe care a dominat-o potrivit unor surse și cu concursul lui „Alexandru al lui Basarab”, regele s-a întâlnit cu acesta „la hotar” pentru a consacra reconcilierea și alianța dintre cele două țări în formula tradițională a raportului feudo-vasalic.⁴⁸ În absența actelor angajamente pe care cei doi contractanți le-au schimbat, după cum mărturisește regele însuși într-un document mai târziu, singura sursă directă referitoare la această întrevedere este cronica ungară cu caracter oficial, atribuită lui Ioan de Târnave.

În urma înfrângerii răscoalei sașilor – relatează cronicarul ungar –, regele Ludovic s-a

1390, ed Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Hermannstadt, 1897, p. 18.

⁴⁸ Săvârșirea ceremoniei omagiului vasalic „la hotar” – *l'hommage en marge* – și nu în interiorul regatului suzeran e indiciul unui raport mai apropiat de paritate între cei doi contractanți ai raportului feudo-vasalic; pentru întregul episod al întâlnirii dintre regele Ludovic și voievodul Alexandru, vezi Sergiu Iosipescu, *Despre unele controverse ale istoriei medievale românești (sec. XIV)*, în „Revista de Istorie”, 32, 1979, nr. 10, p. 1967-1975.

întâlnit cu un „principe sau baron preaputernic” („*princeps seu baro potentissimus*”), „Alexandru voievodul transalpin”, care, după o îndelungată perioadă de rebeliune, a venit la hotarul acelei regiuni („*circa confinia illarum partium*”), unde a înfăptuit omagiul vasalic, însoțit de cuvenitele prestații materiale.⁴⁹ Textul

⁴⁹ „*Cum autem esset in partibus memoratis, quidam princeps seu baro potentissimus, Alexander wayvoda Transalpinus ditioni eiusdem subiectus, qui tempore quondam Karoli regis patris sui a via fidelitatis divertendo rebellaverat, et per multa tempora in rebellione permanserat, audita pietatis ac etiam potestatis eiusdem Ludovici regis fama, ad ipsum sponte personaliter veniens circa confinia illarum partium ad pedes regie maiestatis humo-tenus est prostratus et ad obedientiam ac fidelitatem debitam reductus et integratus solennia munera et exenia, clenodia prestando et suum dominium ac sanctam coronam recognoscendo cum gaudia et letitia ad propria remeavit et ab illo tempore fidelitatem conservavit*”; Johannes de Thurocz, *op. cit.*, p. 162. Gheorghe I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucurest, 1935, p. 117-118, evidențiază corect abandonarea de către Alexandru Basarab a dependenței față de Hoarda de Aur și asocierea sa cu frontul cruciatei, dar fixează greșit această răsturnare de direcție după înfrângerea tătarilor, nu înaintea ei, cum a fost în realitate; mai aproape de succesiunea cronologică a evenimentelor din cuprinsul marilor

schematic omite în expunerea actului restabilirii raporturilor dintre cele două puteri un șir de clauze implicite dacă nu au fost și explicit formulate în cursul întrevederii, fiind consemnate ca atare în documente astăzi pierdute. Cea mai însemnată dintre acestea a fost acceptarea de către monarh a cadrului teritorial al Țării Românești, situație pe care tatăl său, Carol Robert, refuzase să o admită în 1330. Foarte probabil, acordul încheiat în 1344 între Ludovic de Anjou și Alexandru „al lui Basarab” a consacrat termenii ofertei înaintate de însuși Basarab lui Carol Robert când acesta, ajuns cu oștile sale la frontiera Țării Românești, se pregătea să dezmembreze cu forța armelor unitatea teritorială a acesteia. Concesia majoră consimțită de noul suveran al Ungariei a avut consecințe grele, de lungă durată în raporturile dintre cele două puteri contractante. Acesta a fost prețul plătit de regele Ludovic al Ungariei pentru a obține concursul militar al Țării Românești, considerat indispensabil pentru

înfrentări ale secuilor și românilor cu tătarii este Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Întemeierea Țării Românești*, în Idem, *Scrieri istorice*, vol. I, *Studii din volume*, 1864-1898, ed. I. Oprișan, București, 2008, p. 375-376.

reușita marelui asalt în curs de pregătire împotriva tătarilor, apreciere a cărei temeinicie avea să se dovedească în viitorul imediat.

Corelat cu această evoluție a fost și angajamentul lui Alexandru voievod de a se integra în lumea catolică, *christianitas*, în care scop avea să contracteze curând o căsătorie cu Doamna Clara, aristocrată din regatul devenit recent aliat.

Adeziunea Țării Românești sub Alexandru al lui Basarab la coaliția antitătară a permis declanșarea ofensivei împotriva Hoardei de Aur în spațiul carpato-dunărean și i-a asigurat șanse de reușită; în decurs de doi sau trei ani, Hoarda de Aur a suferit în teritoriile ei occidentale pierderi nu numai grave dar și ireversibile.

Ofensiva sau cruciata antitătară s-a desfășurat pe un front vast, din teritoriile Ruteniei până la Dunărea de Jos. Eșecul suferit în nord de puterile creștine a fost compensat de succesele acestora la Curbura Carpaților și mai la sud pe linia Dunării spre gurile fluviului. În Transilvania, comandamentul suprem al forței de șoc constituite din ordinul regelui Ludovic a

fost încredințat comitelui secuilor Andrei Lackfi care avea să se războiască cu tătarii înlăuntrul Transilvaniei și în afara hotarelor ei.⁵⁰ La sud de Carpați, misiunea de a-i înfrunta pe aceiași adversari i-a revenit lui Alexandru, voievodul Țării Românești. Întâlnirea decisivă a avut loc probabil în 1345, dacă nu chiar înainte, și s-a încheiat cu capturarea și decapitarea comandantului contingentelor tătare de la Dunărea de Jos, la această dată Atlamos (*Othlamos*) despre care o sursă ungară susține că era cumnatul hanului din Sarai, ceea ce evidențiază încă mai puternic însemnătatea acestui centru militar în strategia de ansamblu a Hoardei de Aur. Victoria a fost revendicată atât de secui, potrivit cronicii ungare⁵¹, cât și de români, potrivit unei

⁵⁰ Dimitre Onciul, *Originile Principatelor Române*, în *Scrieri Istorice*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, București, 1968, p. 699 și 705-706; pentru amploarea ofensivei antitătare desfășurate de la Halici până la Dunăre, vezi Matei Cazacu, *La Valachie médiévale et moderne, esquisse historique*, în „Cahiers Balcaniques”, 21, 1994, p. 104-105.

⁵¹ „Item cum gentes Tartarorum in regnum Hungarie sevientes confinia partis Transilvanie et Siculos sepe infestarent, rex ipse strenuum et bellicosum virum

cronici românești și folclorului național, care a reținut, însă deformat, numele căpeteniei tătare.⁵² Sigur este însă că ofensiva conco-

Andream filium Laczk wayvodam Transilvanum contra ipsos Tartaros cum Siculis nobilibus et valida gente destinavit. Qui terram, in qua habitabant, potenter subintrarent cum principe eorum, nomine Athlamos, ad resistendum eidem cum magno exercitu in campo obviantes debellavit, et ipsum principem eorum decapitavit, ac multa banderia et captivos Tartaros regie maiestati in Wysegrad transmisit. Post hec etiam Siculi Tartaros sepius invaserunt, et cum magna preda ad propria redierunt. Qui autem ex ipsis Tartaris remanserunt, ad partes maritimas longe distantes ad alios Tartaros fugerunt"; Johannes de Thurocz, op. cit., p. 166.

⁵² Sub data greșită 1347, cronica românească amintește luptele cu tătarii ale lui Alexandru, voievodul Țării Românești, desemnat comandant de regele Ludovic: „... și s-au bătut la Sucui 2 zile și au biruit pre tătari și i-au tăiat și i-au robit foarte rău și au prins pe Atlam sultanul tătäresc și i-au tăiat capul...”; citat de B.P. Hasdeu, *Întemeierea Țării Românești*, p. 375 și discuția în continuare, p. 375-377; *Cronicile românești*, vol. III, *Variante ale letopiseșului cantacuzinesc*, ed. N. Simache, Tr. Cristescu, Buzău, 1942, p. 16: „Toma Alimoș/ Haiduc din Țara de Jos/ Nalt la stat/ Mare la sfat/ Și viteaz cum n-a mai stat...”; G. Dem. Teodorescu, *Toma Alimoș*, în *Pagini alese din scriitorii români. Publicațiune*

mitentă a secuilor și a românilor a anihilat puterea comandamentului tătar de la Gurile Dunării și a precipitat destrămarea puterii tătare în întregul spațiu carpato-dunărean și, pe cale de consecință, și în cnezatele Halici și Vladimir.

În 1347, așadar la numai doi ani după marile înfruntări dintre tătari și forțele cruciatei, biserica romană se considera îndreptățită să reînființeze vechea episcopie cumană – dispărută în urma invaziei mongole din 1241-1242 – sub noua denumire de episcopie a Milcoviei. Dacă în iunie 1345, biserica transilvană se afla, potrivit informațiilor deținute de Curia Papală, „lângă tătari și necredincioși” („*juxta Tartaros et infideles*”)⁵³, în 1347, aceeași instanță situa noua dioceză „în Regatul

periodică, 176, 1924, p. 1-4; *Departe, frate, departe, departe și nici prea foarte! Sus pe malul Nistrului/ Pe pământul turcului/ Colo-n zarea celor culmi/ La groapa cu cinci ulmi/ Ce răsar dintr-o tulpină/ Ca cinci frați de la o mumă/ Șede a Toma Alimoș/ Boier din Țara de Jos...*; *O capodoperă a baladei românești, „Toma Alimoș”*, ed. Iordan Datcu, Viorica Săvulescu, București, 1989, p. 64.

⁵³ E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. I, 1, p. 695; UKB, vol. II, p. 23.

Ungariei, în hotar cu tătarii" („*in regno Ungarie, in finibus Tartarorum*").⁵⁴ Așadar, în doar doi ani s-a produs această considerabilă deplasare a frontierei spre răsărit, atât prin crearea episcopiei Milcoviei, cât și prin extensiunea regatului angevin cel puțin până la râul Siret. Avansul antitătar a constituit și primul indiciu cert al regresului Hoardei de Aur în aria sa apuseană de stăpânire.

În paralel cu ofensiva secuiască la răsărit de Carpați s-a produs și extinderea Țării Românești spre răsărit. Când, în 1359, domnul ei, Alexandru, aflat acum în raporturi încordate cu aliatul său din ajun, regele Ludovic al Ungariei, și-a îndreptat privirile spre Bizanț, în căutarea altei legitimări spirituale a puterii sale, Patriarhia din Constantinopol a constatat „apropierea” teritorială a țării sale de reședința mitropoliei de la Vicina și, în consecință, îndreptățirea de a prelua acest scaun ierarhic pentru biserica sa.⁵⁵ Această extensiune remarcabilă

⁵⁴ UKB, vol. II, p. 40.

⁵⁵ Hotărârea sinodală din luna mai 1359 consfințește transferul mitropolitului de Vicina, aflat „în vecinătatea” stăpânirilor „domnului Alexandru, a toată Ungrovlahia”, în funcția de „păstor legiuit” al

pe linia Dunării nu exclude, firește, avansul simultan și în zona submontană. Dimpotrivă, conflictul dintre cei doi foști aliați din vremea luptei comune împotriva tătarilor a izbucnit tocmai din pricina dreptului de a hotărî regimul de circulație al negustorilor în spațiul care lega, prin câmpia munteană, Brașovul de portul dunărean Brăila și de aici mai departe până la Chilia. Vastul teritoriu smuls hegemoniei tătare a devenit acum obiect de înfruntare între asociații din ajun.

Concomitent Hoarda de Aur a fost înfrântă în teritoriile mai apropiate de centrul ei de putere de la Sarai. După un asediu de patru ani, desfășurat cu maximă înverșunare, inclusiv cu arma crâncenă a războiului bacteriologic, hanul Geanibek a fost silit să renunțe la intenția

țării acestuia; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV, *Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV*, ed. Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, București, 1982, p. 196-201. Actul patriarhal amintește cererile repetate adresate de domnul Țării Românești Patriarhiei din Constantinopol în scopul amintit, ceea ce presupune negocieri prelungite și un interval de timp imposibil de apreciat.

sa de a-i alunga pe negustorii italieni – genevezi și venețieni – din teritoriile sale. Și unii și ceilalți au fost invitați să-și reocupe pozițiile în condițiile cele mai avantajoase.⁵⁶ Adevărații biruitori ai înfruntării cu tătarii, deveniți stăpâni fermi pe situație, genevezii au dezvoltat în perioada următoare la maximum politica lor exclusivistă nu numai în Crimeea ci și în ansamblul Mării Negre, în primul rând împotriva principalilor lor rivali comerciali, venețienii. Instalați la Gurile Dunării, la Chilia, cel mai târziu în 1358 – probabil însă mai devreme –, într-o poziție care nu mai era dominată de tătarii, ei au reușit să fixeze regimul comercial al așezării, care avea să controleze unul dintre drumurile comerciale cele mai însemnate între Marea Neagră și Europa Centrală.⁵⁷ Înfrânți zdrobitor în lupta cu genevezii, tătarii i-au readus și pe venețieni în aria lor de stăpânire, probabil și pentru a trage beneficii de pe urma

⁵⁶ W. Heyd, *op. cit.*, p. 197-199.

⁵⁷ Șerban Papacostea, *Un tournant de la politique génoise en Mer Noire au XIV-e siècle: l'ouverture des routes commerciales en direction de l'Europe Centrale*, în Idem, *La Mer Noire, carrefour des grandes routes intercontinentales 1204-1453*, București, 2006, p. 193-201.

rivalității dintre cele două puteri comerciale italiene.

Desigur, tătarii au continuat să mențină unele poziții de putere în spațiul pe care până la aceste evenimente îl dominaseră discreționar. Documentele genoveze de la Chilia menționează încă prezența în regiune a unor comandanți de unități tătărești (*milliarium, centenarium, dexeni*).⁵⁸ Alt izvor atestă prezența unui *Demetrius princeps Tartarorum*, probabil la Cetatea Albă.⁵⁹ Aceste mențiuni sunt însă sporadice și semnaleză agonia dominației Hoardei de Aur în regiune. Din factor major al cadrului geopolitic al spațiului carpatodunăreano-pontic până la mijlocul secolului al XIV-lea, ea a fost redusă la rolul de factor secund, cu influență intermitentă, în evoluția politică a regiunii.

⁵⁸ Geo Pistarino, *Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chilia da Antonio din Ponzó (1360-1361)*, Genova, 1971, p. 175-176.

⁵⁹ Gheorghe I. Brătianu, *Demetrius princeps Tartarorum (ca. 1360-1380)*, în vol. *Studii și articole de istorie*, ed Victor Spinei, Alexandru Florin Platon, colab. Elena Adam, Ionuț Acrudoaie, Anca Ancuța, Iași, 2010, p. 290-296 (reeditare)

Beneficiară a evoluțiilor din spațiul est-carpatic, de unde hegemonia Hoardei de Aur a fost practic înlăturată în decurs de cel mult un deceniu, Polonia regelui Cazimir (1333-1370) a fost, în sfârșit, în măsură să-și impună dominația asupra principatelor ruse sud-vestice, Halici și Vladimir. Ca urmare a acestor evoluții, regele a asumat în 1346 titlul de „*Russie dominus et haeres*” și, în această calitate, s-a considerat îndreptățit să inaugureze o politică de revendicări și de afirmare în spațiul carpato-danubiano-pontic, care va culmina după moartea sa, îndeosebi după crearea uniunii personale polono-lituaniene.⁶⁰ Anihilarea centrului de putere al Hoardei de Aur de la Dunărea de Jos a eliberat și Imperiul Bizantin de primejdia, anterior tot mai acut resimțită, a unor invazii în regiunea Strâmtoarelor și a coluziunii turco-tătare în Marea Egee, perspec-

⁶⁰ Wladislaw Abraham, *Powstanie organizaczy kosciola lacinskiego na Rusi*, vol. I, Lwow, 1904, p. 219; *Akta grodzkie i ziemskie z czasow Rzeczpospolitej Polskiej*, vol. VII, Lwow, 1878, p. 7-8. În 1349, dominația polonă în cele două principate ruse apusene era asigurată; P.W. Knoll, *The Rise of the Polish Monarchy*, p. 140-141.

tivă îngrijorătoare pentru forțele cruciatei din regiune.

Eliminarea treptată a hegemoniei Hoardei de Aur din spațiul cuprins între Carpații Răsăriteni, cei Meridionali, Dunărea, Nistrul și Marea Neagră a trecut teritoriul cuprins între aceste limite sub dominația directă a celor două state românești în curs de formare – Valahia Mare și Valahia Mică în terminologia politică a epocii – și în aria de hegemonie a celor două puteri catolice – Regatul Ungar și Regatul Polon – cărora papalitatea le încredințase conducerea cruciatei antimongole. La capătul acestei evoluții împlinite în scurt interval de timp, cadrul geopolitic reînnoit al spațiului în care s-au constituit cele două state românești era determinat, de o parte, de regatele catolice amintite, Ungaria și Polonia, și de tendințele lor hegemonice – sursă de neîncetate rivalități, conflicte și negocieri – și, de altă parte, de genovezii din Marea Neagră, care, prin controlul legăturilor comerciale pe cât de intense pe atât de lucrative dintre Asia și Europa, nu în ultimul rând prin Europa Centrală – anume prin porturile Chilia

și Cetatea Albă – au devenit o permanență a relațiilor internaționale în acest spațiu.

În segmentul cel mai nordic al vastului front antimongol, în cnezatele ruse Halici și Volânia (Vladimir), ofensiva a fost angajată primordial de Polonia regelui Cazimir, ultimul reprezentant al dinastiei Piast. După eșecuri și succese alternative, în cursul cărora a avut de înfruntat nu numai rezistența rutenilor ci și invaziile tătarilor și ale lituanienilor, ca răspuns la apelurile de ajutor ale localnicilor, Regatul Polon a reușit să-și subordoneze teritoriul Ruteniei. În cele din urmă, regele Cazimir și-a atins țelul: în 1349, el se intitulează triumfător „*Dei gratia rex Poloniae dominusque terrae Russiae*”, după ce în 1346 se intitulase „*Russiae dominus et haeres*”, afirmare a caracterului ereditar al stăpânirii asupra țării.⁶¹ La originea acestui succes, reflectat în titulatură, a

⁶¹ „... *ducatum Russie rex Casimirus ex integro obtinuit cum omnibus civitatibus et castris*”; *Monumenta Poloniae Historica*, vol. II, ed. A. Bielowski, Lwów, 1862, p. 885; Gothold Rhode, *Die Ostgrenze Polens. Politische Entwicklung, Kulturelle Bedeutung und Geistliche Auswirkung*, vol. I, *Im Mittelalter bis zum Jahre 1401*, Köln, Graz, 1955, p. 186-187.

contribuit neîndoielnic și angajamentul asumat cu câțiva ani înainte de Cazimir de a recunoaște locuitorilor celor două cnezate dreptul de a avea o conducere locală proprie, un „capitaneus”, în realitate un reprezentant al regelui⁶² și de a se menține în tradiția bisericească răsăriteană, concesie condamnată de Curia Papală.⁶³

Înscrierea în titulatura regelui polon a titlului de „*haeres Russie*” avea neapărat să trezească suspiciunea și rivalitatea aliatului său, regele Ludovic al Ungariei, în titulatura căruia

⁶² Antonii Prochaska, *W sprawie zajęcia Rusi przez Kazimierska Wielkiego*, în „Kwartalnik Historyczni”, VI, 1892, p. 21-22; citat de Paul W. Knoll, *Poland as Antemurale Christianitatis in the Late Middle Ages*, în „The Catholic Historical Review”, LX, 1974, p. 390-391.

⁶³ „... *interea quidem convenciones et pacta praefatus rex praestito juramento promisit, quod gentem Ruthenorum in omnibus tuere debebat ipsosque eorum ritibus, juribus et consuetudinibus conservare...*”; concesie condamnată de papa Benedict al XII-lea în 1341: „*quatenus hujusmodi pacta et convenciones illicita per regem prestita auctoritate nostra relaxes injungens ipsi Regi pro dicto juramento temerario penitentiam...*”; Augustin Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, vol. I, Romae, 1860, p. 434, 628.

se afla de asemenea explicit formulată pretenția de stăpânire asupra cnezatelor ruse apusene: „*Ludovicus Dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Comaniae Bulgariaeque rex...*”, moștenită de la dinastia anterioară a regilor arpadieni. Concomitent cu succesul înregistrat de Polonia în Rutenia în 1349, și regele Ungariei și-a îndreptat privirile și acțiunea în această direcție. În cursul aceluiași an, sursele înregistrează prezența sa prelungită în Transilvania.⁶⁴ Mai semnificativă încă, din perspectiva desfășurărilor militare transcarpatice, este hotărârea regelui de a cuprinde și Maramureșul în comandamentul încredințat în faza inițială a campaniei anti-tă-

⁶⁴ *Documente privind istoria României*, seria C, *Transilvania*, IV, București, 1953, p. 491-520. Pentru participarea lui Ludovic de Anjou la acțiunea militară în spațiul rus apusean, vezi unele indicații sumare la Norman Housley, *King Louis the Great of Hungary and the Crusade (1342-1382)*, în „*The Slavonic and East European Review*”, LXII, 1984, 2 p. 192-208; Dan Ioan Mureșan, *La Croisade de 1352-1354. Contribution à la chronologie des campagnes anti-mongoles de Louis de Hongrie*, în *Between Worlds. The Age of the Angevines*, Bucarest, 2011, p. 46-48.

tare, în 1345, lui Andrei Lackfy în calitate de „comes Siculorum et de Brasso”⁶⁵; o diplomă regală din 1349 îl atestă pe același Andrei Lackfy în calitatea de „comes Siculorum, de Brasso et de Maramorosio”.⁶⁶ Această promovare a anticipat intervenția Ungariei și pe acest front în luptele cu tătarii, apoi cu lituanienii, păgâni încă și hotărâți să nu cedeze Rutenia regatelor catolice; ea a avut însă și scopul de a susține revendicarea regelui Ludovic asupra a ceea ce el considera a fi un drept tradițional al coroanei sale.

Acțiunea lui Ludovic și-a atins curând țelul; din considerente politice și mai ales militare – necesitatea stringentă a concursului militar ungar pentru a face față presiunii for-

⁶⁵ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. III, ed. Franz Zimmermann, Karl Werner, Georg Müller, Hermannstadt, 1897, p. 57.

⁶⁶ Ioan Mihaly, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Maramureș-Sziget, 1900, p. 27; Radu Popa, *op. cit.*, p. 198 consideră că Lackfy a deținut funcția de comite al Maramureșului încă înainte de această atestare, afirmație lipsită de teme documentar. Oricum, faptul a coincis cu alte evenimente însemnate în istoria țării Maramureșului.

țelor ostile –, regele Cazimir a rezolvat prin compromis cu omologul său din Ungaria problema cnezatelor Halici și Volânia. Înțelegerea convenită de cei doi monarhi în zilele de Paști 1350 stabilea că cele două cnezate rutene urmau să rămână viager în stăpânirea regelui Cazimir; la moartea acestuia, în caz că nu ar fi lăsat urmași legitimi, ele i-ar fi revenit lui Ludovic al Ungariei, care și-a reafirmat cu acest prilej titlul de *rege al Haliciului și al Volâniei*; în sfârșit, în cazul că regele Poloniei ar fi lăsat un urmaș legitim, Ludovic și-ar fi menținut dreptul de stăpânire, oferind în schimb aliatului său polon o despăgubire bănească însemnată.⁶⁷ Învoiala realizată de cei doi regi a rezolvat pe termen scurt rivalitatea care avea să fie de lungă durată între regatele lor pentru hegemonia asupra acestor regiuni și apoi și asupra Moldovei. În fapt, această rivalitate avea să devină una dintre trăsăturile constitutive ale cadrului geopolitic al spațiului carpto-danubiano-pontic în deceniile și secolele următoare, cadru în care au fost

⁶⁷ A. Prochaska, *op. cit.*, p. 3; G. Rhode, *op. cit.*, p. 187.

cuprinse și cele două state românești, cu precădere Moldova.

Descălecatul trans-carpatic al maramureșenilor s-a desfășurat – pe fondul unei puternice expansiuni de populație maramureșeană la răsărit de Carpați – probabil concomitent cu ofensiva antitătară a Țării Românești sub comanda lui Alexandru, fiul lui Basarab, și cea a secuilor și sașilor sub comanda lui Andrei Lackfy. În 1349 cel târziu, dacă nu chiar dinainte, din 1344-1345, se constituise o entitate politică pe valea râului Moldova – „*terra Moldaviana*” –, asupra căreia, zece ani mai târziu, regele Ludovic afirma că îi fusese *restaurată* stăpânirea⁶⁸, amenințată scurt timp în 1359 de o încercare de înlăturare.⁶⁹

Autonomia Maramureșului și implicit a ariei sale de expansiune trans-carpatică fusese considerabil îngustată în 1349, când regele Ludovic le-a subordonat comandamentului lui Andrei Lackfy. Hotărârea regelui a provocat sau a agravat considerabil sciziunea în rândurile nobilimii maramureșene, divizată între

⁶⁸ Ioan Mihaly, *op. cit.*, p. 38.

⁶⁹ Vezi mai jos.

adeptii și adversarii politicii regale, grupați în jurul lui Dragoș și, respectiv, al lui Bogdan, eroii eponimi ai începuturilor Moldovei. În cursul aceluiași an 1349, regele îl califică repetat pe Bogdan *infidel notoriu* și îi sancționează pe cei care i s-au asociat, indiciu al constituirii unei grupări nobiliare ostile politicii regale.⁷⁰ În fruntea fundației trans-carpatică a maramureșenilor, al cărei prim sediu s-a aflat la Baia, pe cursul râului Moldova, regele Ludovic a instalat pe un membru al comunității fondatoare, posibil chiar de la început, ca împuternicit, pe fidelul său Dragoș, urmând în această privință soluția aplicată de regele Cazimir în Rutenia, în fruntea căreia acesta numise un *căpitan*: „și într-acea începătură a fost domnia ca o căpitănie” consemnează just Misail Călugărul, interpolatorul cronicii lui Grigore Ureche.⁷¹ Căpitănia instituită de regele Ludovic și menținută sub supravegherea sa urma să devină una dintre

⁷⁰ Ioan Mihaly, *op. cit.*, p. 26-27.

⁷¹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, ediția a doua revăzută, București, 1958, p. 72: „Moldova lui Dragoș nu era decât o căpitănie regală”; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. III, ed. Victor Spinei, București, 1993, p. 175.

bazele principale ale acțiunii militare ale regatului său în cnezatele ruse Halici și Volânia, asaltate de tătari și de lituanieni. De altminteri, în tot timpul menținerii ei în sfera de hegemonie a Regatului Ungar, inclusiv în zilele domniei *infidelului* Bogdan și ale succesorului său imediat Lațcu, direcția de extindere a teritoriului nou-ctitoritei țări a Moldovei a fost spre nord, mai întâi, și spre nord-est ulterior, spre cursul superior al Siretului și, respectiv, al Prutului și al Nistrului. Efortul de a zădărnici această expansiune pornită din inițiativa regelui Ungariei în scopul extinderii stăpânirii sale în Rutenia și nu mai puțin intenția de a recupera teritoriul *pierdut* prin constituirea *căpităniei* Moldovei sub control ungar s-a aflat, cel mai probabil, la originea încercării polone din 1359 de a atrage în aria de dominație proprie *țara* de curând creată.⁷² În cursul acestei grele încercări în desfășurarea căreia și

⁷² Explicația cea mai plauzibilă a acestei expediții militare de inspirație polonă, mult controversată și variat interpretată din pricina impreciziei izvoarelor care o relatează a fost argumentată de Ilona Czamanska, *Moldavia i Woloszczyzna wobec Polski, Wegier i Turcji w XIV-XV wieku*, Poznań, 1996, p. 28-40.

unii *valahi* localnici s-au răsculat împotriva dominației ungare, s-a manifestat din plin atât fidelitatea lui Dragoș față de coroana ungară, cât și capacitatea sa de a face față primejdiei și de a menține țara, cel puțin pe termen scurt, în sfera de influență a regatului, merit puternic subliniat de o diplomă regală emisă în luna martie a anului 1360, așadar nu mult timp după înfruntarea armată din anul precedent. Diploma regelui Ludovic invocă în chip special „restaurarea țării noastre moldovene” ca urmare a înfrângerii „*valahilor*” răsculați împotriva coroanei regale.⁷³

Satisfacția regelui Ludovic în această privință avea însă să fie din nou tulburată câțiva ani mai târziu. Într-adevăr, înfruntările de interese politice din spațiul intra- și extracarpatic au adus o nouă schimbare a situației voievodatului Moldova, probabil în 1364, când voievodul Bogdan, disident încă dinainte de această dată față de politica regelui Ludovic,

⁷³ Ioan Mihaly, *op. cit.*, p. 38; pentru bogata bibliografie consacrată acestui controversat moment din istoria timpurie a Moldovei, vezi Iлона Csamańska, *op. cit.*

și-a transferat *infidelitatea* dincolo de Carpați, preluând pe seama sa conducerea Moldovei.⁷⁴ Zadarnice au fost încercările regelui Ludovic de a readuce prin forța armelor Moldova în dependența sa directă. Potrivit cronicii ungare, acum „țara” („*terra*”) a devenit „*regnum*”.⁷⁵ Căpitănia lui Dragoș a lăsat locul *domniei* lui Bogdan, denunțat acum din nou de rege ca *infidel notoriu*.

Bogdan a dat Moldovei statut de stat; succesorul său imediat, Lațcu, a introdus noul stat în sistemul relațiilor inter-statale europene și și-a manifestat hotărârea în această privință printr-un șir de inițiative corespunzătoare. Întrucât cadrul internațional în care se afla cuprinsă Moldova a rămas neschimbat – interacțiunea ungaro-polonă în lupta împotriva tătarilor și a lituanienilor – și, alternativ, rivalitatea celor două regate catolice pentru teritoriile sustrase sau în curs de a fi sustrase de sub stăpânirea „păgânilor” –, țara și-a adaptat ine-

⁷⁴ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 93-95.

⁷⁵ Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, vol. I, *Textus*, ed. Elisabeth Galanthay, Julius Kristó, Budapest, 1985, p. 185.

vitabil politica externă la situația politică dată. Dacă nu sub Bogdan, a cărui domnie scurtă a lăsat puține informații, sub Lațcu neîndoielnic, Moldova s-a încadrat, dar ca stat autonom, cu inițiative proprii, în direcțiile create de alianța ungaro-polonă, care avea să devină din anul 1370 – anul decesului regelui Căzimir –, în temeiul convențiilor anterioare, uniunea personală dintre cele două regate sub conducerea regelui Ludovic al Ungariei. Situația considerabil modificată în urma înfăptuirii uniunii personale ungaro-polone și înțelegerea imposibilității de a readuce Moldova la statutul din vremea lui Dragoș l-au determinat pe regele Ludovic să accepte faptul împlinit și să așeze pe baze noi relațiile cu țara care se aflase în trecut în dependența sa. Un acord negociat a intervenit neîndoielnic, acord al cărui text nu s-a păstrat, dar al cărui conținut poate fi reconstituit din informațiile care ne-au parvenit cu privire la acțiunea lui Lațcu în plan internațional.⁷⁶

⁷⁶ Pentru politica externă a lui Lațcu, vezi articolul fundamental al lui Jan Sykora, *Politica internațională a Moldovei în timpul lui Lațcu: lupta pentru independență și*

Condițiile esențiale ale regelui Ungariei, care a renunțat în această fază să domine Moldova, au inclus adoptarea confesiunii catolice de către domnul țării, și, concomitent, integrarea acesteia în cruciata împotriva „păgânilor”, prin care se înțelegeau tătarii și, acum tot mai mult, lituanienii, a căror stăpânire s-a extins, spre mijlocul secolului al XIV-lea, în spațiul rus apusean, cu tendința de a ajunge la Marea Neagră. Acceptând inevitabil condiția convertirii la catolicism, act a cărui semnificație concretă avea să o restrângă sensibil în aplicare, Lațcu, făcând dovada unui remarcabil spirit de adaptare la realitățile politice în schimbare în care avea să-și desfășoare domnia, și-a îndreptat inițiativa direct spre instanța supremă a lumii catolice, papalitatea, semnalând categoric statutul internațional pe care înțelegea să-l impună pentru domnia și țara Moldovei. Concesie indispensabilă în sfera spiritual-eclziastică, adoptarea confesiunii catolice a fost echilibrată de Lațcu prin statutul internațional

afirmare pe plan extern, în „Revista de Istorie”, 29, 1976, 8, p. 1135-1151.

asigurat țării sale. În 1369 sau la începutul anului următor cel mai târziu, Lațcu, într-adevăr, s-a adresat *direct* Curiei Papale, vestindu-i intenția sa de a adopta confesiunea romană. Inițiativa domnului Moldovei era însă condiționată de un șir de revendicări, care ilustrează sensul politic autentic, superior, al noii sale orientări.

În primul rând, domnul a cerut papei să acorde reședinței domniei, transferată de el însuși sau de predecesorul său imediat de la Baia la Siret, titlul și calitatea de „*civitas*”, adică de sediu al unei episcopii. Domnul a invocat în sprijinul cererii sale însemnătatea orașului și „*multitudo*” locuitorilor săi. („... *utique insigne ac incolarum multitudine copiosum et alias aptum decorari insignibus ac civitatis insignire vocabulo et episcopum preficere catholicum...*”)⁷⁷; cererea a fost aprobată de papa Urban al V-lea în luna iulie 1370, sub rezerva verificării și confirmării intenției lui Lațcu de către ierarhii catolici din

⁷⁷ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I, 2, 1346-1450, ed. N. Densușianu, București, 1890, p. 216-217.

regiune însărcinați cu această misiune.⁷⁸ Semnificativ pentru raportul pe care domnul înțelegea să-l instituie cu papalitatea este faptul că el a indicat și persoana pe care o dorea în fruntea episcopiei nou-create, anume călugărul franciscan Andrei de Cracovia, cerere de asemenea satisfăcută de conducerea bisericii catolice.⁷⁹ Tot atât de însemnată este solicitarea adresată de Lațcu papei Urban al V-lea de a scoate „total și definitiv” episcopia de Siret și „toată țara sau ducatul Moldovei” de sub autoritatea episcopiei de Halici, „hotărând și poruncind ca aceasta să fie supusă numai și

⁷⁸ *Ibidem*; cf. Carl Auner, *Episcopia de Seret (1371-1388)*, în *Restituiri istoriografice*, ed. Ștefan Lupu, Petru Ciobanu, Iași, 2013, p. 214.

⁷⁹ „Cum itaque postmodum pro parte dicti Ducis expositum fuerit coram nobis quod, si prefatum oppidum per vos in civitatem erigi et ibidem huiusmodi ecclesiam constitui seu fieri contingat, ut prefertur, dilectus filius Andreas de Cracovia dicti ordinis fratrum minorum professor in sacerdotio constitutus, utilis et idoneus esset ad regimen dicte ecclesie...”, să-l consacre episcop de Siret, recomanda papa episcopilor din Boemia și Polonia, cărora le încredințase misiunea de a cerceta calificarea celui propus de domnul Moldovei; Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. I, 2, p. 162.

nemijlocit în cele spirituale Sfântului Scaun Apostolic...".⁸⁰ Lațcu revendica astfel dependența directă de sursa spirituală a puterii sale, ceea ce Alexandru al Țării Românești revendicase și obținuse de la Patriarhia Constantinopolitană, condiție esențială a independenței politice în raport cu puterile regiunii, care pretindeau hegemonie asupra Moldovei, anume Ungaria și Polonia. În sprijinul cererilor sau, mai exact, al condițiilor sale, Lațcu a invocat, prin emisarii săi la papă – după cum afirmă el însuși – lupta continuă pe care conducătorul țării și poporul său o poartă împotriva „dușmanilor crucii”.⁸¹ Argumentul invocat de Lațcu în mesajul său către papă nu

⁸⁰ „... constituentes et ordinantes quod solum et immediate Sancte Sedi Apostolice in spiritualibus subsit...”; *ibidem*, p. 160-161.

⁸¹ „Nos igitur – afirmă papa – ad salutem animarum predictorum ducis et populi contra crucis hostes asserentium jugiter se pugnare...”, indicând astfel indirect angajamentul asumat de domn în cadrul negocierilor cu puterile catolice; *ibidem*, p. 60; Liviu Pilat, *Studii privind relațiile Moldovei cu Sfântul Scaun și Patriarhia Ecumenică (secolele XIV-XVI)*, Iași, 2012, p. 19-43.

era o afirmație gratuită. Instalat în noua sa reședință de la Siret, domnul s-a angajat efectiv în lupta împotriva lituanienilor păgâni, extinzând teritoriul țării sale spre nord-est, spre cursul superior al Prutului și al Nistrului, în direcția țării Șipenițului, spre deosebire de predecesorii săi Drăgoșești, care împinseseră hotarele Moldovei spre nord-vest, spre cursul superior al Siretului, până în teritoriul provinciei Pocuția. Angajarea efectivă a lui Lațcu în războiul împotriva lituanienilor a corespuns deopotrivă intereselor Moldovei în curs de constituire și obiectivelor Regatului Ungar în Rutenia, grav amenințate de expansiunea lituaniană. Extinderea țării sub Bogdan și sub succesorul său a fost însoțită de o puternică admigrație de populație, desigur tot maramureșeană, semnalată de cronică ungară („*crescente magna numerositate Vlahorum in illa terra...*”).⁸²

Sursele nu oferă amănunte cu privire la acțiunile armate ale Moldovei lui Lațcu împotriva lituanienilor, a căror putere militară, considerabil sporită în această vreme, se

⁸² Johannes de Thurocz, *op. cit.*, vol. I, p. 185.

ilustrase și prin marea victorie dobândită asupra tătarilor în lupta de la Sinnie Vodî (Apele Albastre) în 1362 sau 1363, care a slăbit considerabil puterea acestora în regiunea Nistrului.⁸³ Din surse catolice știm că lituanienii au reacționat cu maximă vigoare la acțiunile armate ale domnului Moldovei. În 1378, cel mai târziu, trupele lor au ocupat reședința domnească din Siret, unde, între alte acțiuni de represalii, s-au răfuit și cu exponenții confesiunii catolice, promovate a cruciatei împotriva lor: „... eodem anno /1378/ in Cereth Valachie Minoris, ab infidelibus arbores adorantibus duo fratres fuerunt sacro martirio coronati...”⁸⁴. În cursul acestei invazii a lituanienilor, păgâni încă, dacă nu chiar în cursul altor acțiuni anterioare, a dispărut Lațcu de pe scena istoriei. Locul său l-a ocupat conducătorul lituanian Jurg Koriatovici, care, foarte probabil, a stăpânit în parte teritoriul Moldovei lui Lațcu, până când

⁸³ Alexandru V. Boldur, *op. cit.*, p. 12-13; Silviu Miloiu, Florin Anghel, Veniamin Ciobanu, Zigmantas Kisupa, *Istoria Lituaniei*, Târgoviște, 2011, p. 52.

⁸⁴ Gotthold Rhode, *op. cit.*, p. 233-236; A. M. Ammann, *Storia della Chiesa Russa e dei paesi limitrofi*, Torino, 1948, p. 94.

a devenit, la rândul său, victimă a luptelor cu forțele locale, angajate în cruciata antilituaniană.

Direcția în care a îndrumat Lațcu politica Moldovei a fost urmată de conducerea țării cât timp a durat conjunctura internațională creată de politica regelui Ludovic, îndeosebi de înfăptuirea în persoana sa a uniunii ungaro-polone și de înfruntarea cu lituanienii, care îi contestau stăpânirea asupra cnezatelor Halici și Volânia. Semnificativă prin consecințele sale asupra evoluției teritorial-statale a Moldovei a fost politica regelui față de cele două cnezate ruse apusene pe care era hotărât să le desprindă definitiv de Polonia pentru a le aduce în dependența Ungariei.

Primul pas în direcția desprinderii celor două cnezate ruse din componența Poloniei a fost constituirea unui guvernământ aparte sub conducerea lui Ladislas de Oppeln, un devotat al regelui Ludovic, instrument asiduu al catolicizării regiunii, în care avea curând să fie înființată o arhiepiscopie cu sediul la Halici.⁸⁵ Statutul superior dobândit de Moldova în urma inițiativelor lui Bogdan și Lațcu se oglindește și

⁸⁵ Jan Sykora, *op. cit.*, p. 1150.

în textul acordului încheiat de Ludovic cu rivalul său, împăratul Carol al IV-lea, în martie 1372, în cuprinsul căruia împăratul romano-german se obliga să nu râvnească – „... *nunquam aspirare debemus...*” – la regatele dependente de regele Ungariei, nominal indicate, și nici la „principatele” sau „ducatele” supuse lui. Menționarea expresă, prin nominalizare specială a Moldovei – „*et nominatim Wayvodatus Moldawie*” – indică precauția regelui Ungariei cu privire la eventuale acțiuni independente ale lui Lațcu, întemeiat pe relativa libertate de mișcare pe care o obținuse țara sa, situație cu care regele Ludovic fusese silit să se acomodeze în anii precedenți, în funcție de evoluția politicii sale în spațiul extra-carpatic.⁸⁶ Și tot pentru a consolida legătura cu statul românesc extra-carpatic de sub puterea sa, dar care urma să devină, spera el, un reazem al politicii sale față de Polonia în problema cnezatelor ruse apusene, Ludovic a recunoscut dreptul Moldovei la teritoriul provinciei Pocuția, situat între cursurile superioare ale râurilor Prut și Ceremuș, obiect de contestație ulterioară de lungă durată în relațiile

⁸⁶ Jan Sykora, *ibidem*.

moldo-polone. Continuator al unei tradiții a politicii externe a Moldovei ale cărei începuturi s-au aflat în vremea „întemeierii” țării cu un secol și jumătate mai devreme, Petru Rareș îi amintea la 1 noiembrie 1535 lui Ferdinand I de Habsburg, în calitate de rege al Ungariei, că „această țară a noastră moldoveană împreună cu sus-zisa țară a Pocuției, a fost dăruită de sfânt-răposații regi ai Ungariei predecesorilor domnilor Moldovei” sub condiția fidelității politice. În numele acestei vechi legături, domnul Moldovei invoca protecția și intervenția regelui Ungariei pentru a obține din partea Poloniei restituirea teritoriului care, afirma el, îi aparținea de drept.⁸⁷ Textul apelului lui Petru Rareș la regele Ferdinand trimite la un acord

⁸⁷ „*Hoc regnum nostrum Moldaviense et territorium nomine Pokuciense a Sacra corona Angelica et a divis quondam regibus Hungariae praedecessorum dominorum Moldaviensium haec terra nostra Moldaviensi simul una cum prefata terra Pokuciensi donata est, tali sub conditione, ut nos primum Sacrae coronae Angelicae omni fidelitate esse debemus, corona autem sacra Angelica nos sub omni tutela habeat*”; Andreas Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, (1468-1540), Budapest, 1914, p. 253-254.

moldo-ungar din timpul preluării coroanei polone de către Ludovic de Anjou. Intrată în stăpânirea Moldovei fie în vremea lui Dragoș, fie în cea a succesorilor săi Bogdănești, Pocuția avea să rămână vreme îndelungată un spin în legătura moldo-polonă.

Încetarea din viață a lui Lațcu, dispărut în timpul puternicelor asalturi lituaniene în Polonia, în spațiul rus apusean și în Moldova în anii 1375-1377, nu a modificat orientarea politică a țării. Sub conducerea Margaretei (Mușata), probabil soră a lui Lațcu și tutoare a fiilor ei minori, viitori domni ai Moldovei, țara și-a modificat politica în spiritul legăturii directe cu papalitatea și al sprijinirii confesiunii catolice – între altele prin înălțarea în 1378 a unei mănăstiri la Siret pentru călugării dominicani, care urmau să fie înzestrați și cu venitul cântarului din oraș, sursă însemnată de câștig într-un centru comercial în dezvoltare.⁸⁸ Aceleași orientări i se datorează privilegiul spiritual

⁸⁸ Gheorghe I. Moiescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului al XIV*, București, 1942, p. 91, 110; Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, Cluj, Sibiu, 1944, p. 54.

acordat de papa Grigore al XI-lea Margaretei, calificată „*domina Walachie Minoris*”⁸⁹.

Orientarea internațională a Moldovei sub Petru I, fiul Mușatei, s-a menținut neschimbată timp de câțiva ani până când un fapt decisiv a modificat raportul de forțe în Europa Central-Răsăriteană, anume crearea Uniunii Polono-Lituaniene, înfăptuită în urma înțelegerii survenite între conducerile celor două puteri în localitatea Krewo la 14 august 1385. În baza acestei înțelegeri, lituanienii, grav amenințați din nord de atacurile Ordinului Teutonic și angajați în expansiunea spre est în confruntare cu cnezatul Moscovei, au acceptat *alipirea* cu Polonia – termenul latin din textul actului, „*applicatio*”, este susceptibil de variate interpretări, dar indică oricum unirea teritorială și politică –, în cadrul căreia, principala lor căpetenie, Jagaillo (Jagiello), urma să adopte, împreună cu poporul lituanian, religia creștină în cultul catolic, să se căsătorească cu Hedwiga, moștenitoarea tronului polon, devenind astfel rege al Poloniei și să restituie noului său regat teritoriile acaparate în trecut de lituanienii săi.⁹⁰

⁸⁹ Gheorghe I. Moiescu, *op. cit.*, p. 110.

⁹⁰ Gotthold Rhode, *op. cit.*, p. 316-325.

Între teritoriile care urmau să fie restituite – probabil prin intermediul Poloniei – se aflau și cele cucerite sau recucerite de lituanieni de la Țara Moldovei, în cursul luptelor din deceniul precedent, pe cursul superior al Prutului și al Nistrului, între care, deși nenominalizate, erau desigur incluse Șipeniț, Hotin și Orhei. Ulterior, problema acestor așezări avea să revină în raporturile moldo-polone. Sigur, Moldova a reintrat curând în stăpânirea teritoriului dintre Prut și Nistru de vreme ce genovezii din Caffa au trimis în vara anului 1386 prin Moncastru (Cetatea Albă) o solie la „Constantin și Petru voievod”, dintre care cel de al doilea e neîndoielnic Petru, fiul Mușatei, domnul Moldovei, iar cel dintâi, membru sau nu al dinastiei – eventual Costea menționat de letopiseț – era un împuternicit al domniei în spațiul pruto-nistrean recuperat în contextul acordurilor de la Krewo.⁹¹ Legătura moldo-genoveză stabilită cu

⁹¹ Archivio di Stato di Genova, Caffè Massaria, 1386, f. 99; pentru o interpretare diferită din punct de vedere cronologic a integrării spațiului pruto-nistrean în Moldova, vezi Vitalie Josanu, *Monument al civilizației medievale românești în Marea cea Mare: Cetatea Albă-Moncastru*, București, 2014, p. 160-179.

acest prilej s-a înscris în încercarea reușită de a statua funcționarea unei însemnate rute comerciale care avea să lege coloniile genoveze din Crimeea cu Europa Centrală prin Moldova și Polonia, componentă de seamă a raporturilor moldo-polone în deceniile și secolele următoare.

La scurt timp după moartea lui Ludovic, eveniment care a pus capăt uniunii personale ungaro-polone, nobilimea polonă a solicitat, în martie 1383, readucerea teritoriilor ruse apusene sub conducerea coroanei polone.⁹² Au mai trecut însă câțiva ani până la împlinirea acestui deziderat; ultima garnizoană ungară din regiune a capitulat în august 1387.⁹³ Și tot în cursul aceluiași an, la 27 septembrie 1387, la Lemberg, Petru, voievodul Moldovei, a încheiat alianța dintre țara sa și Polonia în formula raportului feudo-vasalic instituit cu regele Vladislav Jagiello și cu regina Hedviga.⁹⁴

⁹² Gotthold Rhode, *op. cit.*, p. 240-241.

⁹³ Constantin Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387-1432)*, în „Revista Istorică Română”, X, 1940, p. 22 (extras).

⁹⁴ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 500-601; data corectă la Gotthold Rhode, *op. cit.*, p. 313.

Textul scris al jurământului de fidelitate prevedea obișnuitul angajament de concurs în toate împrejurările – „*obsequia*” are sensul preponderent de slujbă militară – în numele său și „al întregului nostru popor” („*cum tota gente nostra*”). Este cuprins în acest angajament nu numai tot poporul ci și „țara noastră a Valahiei, cetățile și celelalte stăpâniri...”. Se remarcă menționarea *cetăților* – „*castra*” –, neîndoielnic referire la teritoriile recuperate de la lituanieni în spațiul pruto-nistean în urma acordului de la Krewo – și a altor stăpâniri nespecificate, poate viitoare extinderi preconizate ale țării Moldovei. Ruptura față de direcția de politică externă urmată de Moldova până la această cotitură s-a manifestat categoric și pe plan confesional-politic prin consacrarea jurământului de fidelitate din partea domnului Moldovei depus „potrivit ritului și obiceiului bisericii răsăritene”, „în mâinile domnului Ciprian episcop al Kievului”. Politica realistă, concisivă, a Poloniei în problema confesională, în contrast cu cea a Ungariei, a înlesnit considerabil împlinirea țelurilor ei politice în spațiul sud-est european. Pentru domnia Moldovei,

orientarea spre instanța supremă a bisericii răsăritene – Patriarhia din Constantinopol, prin emisarul ei în spațiul rus apusean – însemna afirmarea hotărârii de a obține consacrarea spirituală a puterii ei fără derogare de la caracterul de sine stătător al acesteia.

A rămas nerezolvată în acest stadiu al raporturilor moldo-polone problema Pocuției, teritoriu la care coroana Poloniei nu voia sau nu putea să renunțe și pe care Moldova, la rândul ei, nu era dispusă să îl abandoneze. Amânată în 1387, reglementarea ulterioară, formală, a acestui litigiu teritorial avea să se dovedească fragilă, nesatisfăcătoare, pentru ambele părți. Pocuția a rămas vreme îndelungată un obiectiv de seamă al politicii externe a Moldovei.

Noua situație geopolitică constituită în Europa Central-Răsăriteană în urma înfăptuirii Uniunii Polono-Lituaniene la Krewo în 1385 și a aplicării ei efective în anii următori a determinat schimbarea direcției politice a Moldovei. Sprijinită pe alianța cu Polonia, Moldova lui Petru I și-a orientat spre sud împlinirea teritorială, cuprinzând în hotarele ei spațiul cunoscut până atunci în geografia politică a regiunii sub

denumirea de Episcopia Milcoviei, fosta Episcopie Cumană, dioceză ecleziastică sub controlul bisericesc și politic ungar. În urma acestor întregiri de la nord spre sud, *Țara de Sus* și-a alipit *Țara de Jos*. Moldova era acum constituită în hotarele ei istorice.

Premizele acestei noi perspective politice apar încă din deceniul anterior, când o sursă catolică dezvăluie puternica nemulțumire a românilor din cuprinsul Episcopiei Milcovia. Sesizând pericolul reprezentat pentru acțiunea misionară în rândurile românilor din regiune de hiperzelul confesional asimilator al clericilor unguri, papa Grigore al XI-lea s-a adresat în 1374 direct regelui Ludovic căruia i-a atras atenția că „o anumită parte a numeroasei națiuni valahe, care locuiește în hotarele Regatului Ungar dinspre tătari” se convertise la credința catolică dar că era nemulțumită de acțiunea clerului unguresc, „pentru deosebirea de limbă, moravuri și alte pricini...”, situație care era o piedică în calea convertirii tuturor românilor din regiune. În consecință, papa recomanda numirea unui episcop cunoscător al limbii române în fruntea diocezei Milcovia, întrucât valahii „nu se împacă cu slujba clericilor

unguri”⁹⁵, reacție pe plan confesional cu substrat etno-lingvistic, care explică integrarea rapidă a regiunii Episcopiei Milcovia în Moldova. Revolta mocnită a românilor din cuprinsul acestei episcopii în 1374 a pregătit desigur integrarea regiunii în Țara Moldovei în deceniul următor.

Cronologic această evoluție hotărâtoare s-a petrecut între anii 1385-1387 (Uniunea de la Krewo, respectiv omagiul de la Lemberg) și anul 1389, data încheierii alianței moldo-munteano-polone, eveniment care presupune *întâlnirea* în hotar a celor două state românești.⁹⁶ Înainte de anii 1385-1387, cât timp alianța Moldovei cu Ungaria era încă în vigoare, această evoluție nu ar fi fost posibilă; ea s-a produs probabil după 1387, anul consfințirii noii legături cu Polonia. Singurele rezistențe locale la integrarea în Moldova a entității politic-

⁹⁵ Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. I,2, p. 216-217; Carol Auner, *Episcopia Milcoviei în veacul al XIV-lea*, în *Restituiri istoriografice*, ed. Ștefan Lupu, Petru Ciobanu, p. 168-169.

⁹⁶ Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, I, 2, p. 323-324; Petre P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, ediția II, București, 2000, p. 282-284.

ecleziastice ungare organizate între Carpații Răsăriteni și Siret sub denumirea de Episcopia Milcovia și, implicit, la contopirea Țării de Sus cu Țara de Jos aveau să vină în viitorul apropiat, dar și în cel mai îndepărtat, din partea grupului de așezări secuiești implantat în regiune de regalitate ungară.

Formula triumfală inclusă în 1392 în titulatura domnească de fratele și succesorul la domnie al lui Petru al Mușatei, Roman, *„domn al întregii țări a Moldovei de la munte până la țărmul mării”*, a încheiat ciclul întemeierii Moldovei. Pe plan spiritual, consacrară noului stat și a aspirației sale la independență avea să vină odată cu înființarea scaunului metropolitan recunoscut de Patriarhia din Constantinopol.

Pornit din nucleul voievodal de la Baia pe valea Moldovei, cel de al doilea stat românesc s-a constituit teritorial în două etape: cea dintâi, prin expansiune teritorială spre nord și nord-est, spre izvoarele râurilor Siret, Prut și Nistru, în cadrul hegemoniei Regatului Ungar și, fundamental, în cooperare cu acesta timp de aproximativ patru decenii (1349-1387), cea de a

doua, în cooperare cu Regatul Polon, consolidat în urma unirii cu Lituania, prin expansiune spre sud, până la Curbura Carpaților – râul Milcov – și la Limanul Nistrului, proces încheiat în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea.

Stat și conștiință politică în societatea românească în secolul al XIV-lea

Înlăturarea Hoardei de Aur ca factor decisiv în spațiul carpato-dunărean și, implicit – în perspectiva duratei lungi – a *Imperiului Stepei* –, care, în diversele sale incarnațiuni, își impusese de câteva secole dominația asupra acestui spațiu, și participarea eficace a românilor la cruciata antimongolă și la răsturnările politice pe care aceasta le-a determinat, au dat naștere unor noi raporturi de forță în regiune, evoluție în cadrul căreia s-a manifestat puternic hotărârea romanității nord-dunărene – a *românilor* – de a-și crea un cadru propriu de viață politică, anume *statul* propriu. Această voință a

fost categoric demonstrată în 1344 de inițiativa voievodului Alexandru al lui Basarab, care a desprins voievodatul său argeșean-oltean din subordonarea față de Hoarda de Aur și l-a adus în tabăra cruciatei, act cu puternic ecou în lumea europeană, inclusiv la nivelul ei cel mai înalt, Curia Romană. Hotărârea voievodului român de a se asocia forțelor cruciatei împotriva puterii mongole a fost condiționată de recunoașterea de către Regatul Ungar a unirii teritoriale îndeplinite de români la sud de Carpați sub Basarab, act consacrat militar de victoria din 1330 și recunoscut politic pe plan internațional în 1344 de succesul înfrântului de la Posada. În viitorul imediat și în durata lungă, această evoluție a marcat o linie de hotar în istoria românească: de la „satul fără stat” la „statul românesc”, realizat în două structuri politice.

În cursul anului 1345, papa Clement al VI-lea – inspirator și susținător din depărtare al cruciatei antitătare, neîndoielnic informat despre evoluția ei favorabilă, cu efecte inerente asupra cruciatei în Marea Egee – a angajat un dialog cu un șir de căpetenii românești, „bărbați nobili” („*nobiles viri*”) dintre care sigur

identificabil este *Alexander Basarati*, adică Alexandru al lui Basarab, factorul principal al unei acțiuni cu largă aderență în rândurile românilor extra- și intra-carpatici. Prin mijlocirea misionarilor franciscani de la fața locului, suveranul pontif a fost informat despre evoluția situației românilor – numiți „*Olachi Romani*” în actul papal –, „care locuiesc în părțile Ungariei Transilvane, Transalpine și din Sirmium”, și dintre care unii, informează actul papal, au părăsit schisma și au îmbrățișat credința catolică, în vreme ce alții se pregăteau să urmeze aceeași cale.⁹⁷ Cuprinsul scrisorii papale semnalează o puternică mișcare istorică românească, declanșată de afirmarea primului stat românesc, recunoscut de principala putere din

⁹⁷ Scrisoarea papală emisă la Avignon la 17 octombrie 1345 a fost reeditată în *Documenta Romaniae Historica*, seria D, *Relații între Țările Române*, vol. I, (1222-1456), ed. Mihai Berza, Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc, Francisc Pall, Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu, București, 1977, p. 60-61. Cu privire la semnificația etnică a referinței actului papal, vezi mai recent Șerban Turcuș, *Prima mărturie străină despre etnonimul român (1314)*, în „Cele Trei Crișuri”, 2000, nr. 1, p. 1-14.

Europa Centrală, Regatul Ungar, refractar până atunci la o astfel de concesie pe care o presimțea nefastă pentru veleitățile sale de dominare în spațiul carpato-dunărean.

Mesajul papal revelă crearea unui curent de opinie dacă nu chiar a unui program politic în societatea românească, deasupra diviziunilor politice tradiționale. Semnificativă în cel mai înalt grad în această privință este afirmația papei, bazată pe informațiile primite de la călugări, potrivit căreia unii dintre români – „*Olachi Romani*” – „care locuiesc în părțile Transilvaniei, ale Transalpinei și ale Sirmiumului” s-au hotărât să adere la confesiunea catolică și că alții dintre aceștia tind să urmeze aceeași cale. Mai mult încă, scrisoarea papală menționează numele unor conducători de voievodate românești și ale „țărilor” aflate sub autoritatea lor; dintre aceștia, singurul identificabil cert este cel al lui „Alexandru al lui Basarab”, aflat dealtminteri în fruntea listei.

Aria largă în care tindea să se impună efortul de catolicizare semnalează existența unei puternice tendințe confesional-politice în mediul românesc, dincolo de limitele mai mult sau mai puțin întinse ale celor câtorva țări în

care e atestată de actul papal. Nu numai extensiunea teritorială a fenomenului e remarcabilă dar și solidaritatea socială a populației românești din cadrul acesteia e limpede subliniată de precizarea potrivit căreia adresanții scrisorii papale erau „atât nobili cât și oameni de rând” („*tam nobilebus quam popularibus Olachis Romanis*”) din teritoriile amintite. Formula și realitatea pe care o exprimă – asocierea într-o acțiune politică comună a unei întregi populații de origine etnică comună, deasupra stratificării sociale – fapt puțin obișnuit în vremea în care s-a petrecut evenimentul – dau măsura proporțiilor acțiunii. Identitatea etnică a autorilor ei și a întregii populații subordonate lor e categoric afirmată prin numele de *romani*, cu care aceștia se denumeau constant pe ei înșiși, fapt repetat relevat de sursele vremii următoare.⁹⁸ Stabilirea dialogului direct cu papalitatea exprima în același timp dorința de a obține consacrarea spirituală a realității politice în curs de împlinire în lumea romanității răsăritene, eliberată

⁹⁸ Adolf Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, 1993, passim.

de asupra toarea dominație multi-seculară a puterilor stepei.

Atras de perspectiva integrării masei romanității nord-dunărene în obediența Bisericii Romane, papa Clement a dat curs dialogului desfășurat prin intermediul călugărilor franciscani. Scrisoarea trimisă căpeteniilor românești, menționată în misiva papală adresată regelui Ludovic la 17 octombrie 1345, părea să dea satisfacție așteptărilor acestora, în ciuda precauțiilor introduse în text de Curia Papală pentru a menaja susceptibilitățile lesne de înțelese ale regelui Ungariei și ale regatului său. Esențială în acest scop i s-a părut desigur papei delimitarea introdusă în textul său potrivit căreia mișcarea în curs de desfășurare în rândurile românilor din provinciile intra- și extracarpatică se situa „în părțile Ungariei” („*in partibus Ungarie*”) și că așadar nu afecta aria de stăpânire a regatului. La numele de *Romani*, cum se auto-numeau românii în contactul în curs de desfășurare cu Biserica Romană, papa l-a adăugat, în frunte, pe cel de *vlahi* – *olah* în pronunție ungară⁹⁹, termen utilizat tradițional

⁹⁹ DRH, D, I, p. 60-61.

de unguri cu sens pejorativ, în orice caz de contestare a revendicării de către români a descendenței lor din Roma, controversă însemnată în mentalitatea vremii, care acorda un loc de frunte problemei originii popoarelor (*origo gentis*).

Precauțiile și menajamentele introduse de papă în scrisoarea adresată căpeteniilor românești nu au avut darul să înlăture sau măcar să atenueze susceptibilitatea și îngrijorarea regelui Ungariei. Cunoscător al realităților etnice și politice din regatul său, Ludovic a sezizat gravitatea perspectivei deschise de legătura *directă* în curs de a fi stabilită între românii din regatul său și din teritoriile revendicate de acesta și conducerea lumii catolice. În aspirațiile românilor, această legătură deschidea drumul spre împlinirea velleităților lor politice, de auto-determinare, așadar înlăturarea intermediarului ungar. Dialogul incipient între papalitate și românii intra- și extracarpatici anunța o velleitate de independență și, foarte probabil, o tendință de asociere a acestora, în opoziție cu politica tradițională a Regatului Ungar de a-i menține în regim de fărâmițare politică, fiecare „țară” în dependență

directă în raporturile cu regalitatea și cu reprezentanții ei. Locul de frunte acordat de scrisoarea papală lui „Alexandru al lui Basarab”, cel care cu puțin timp în urmă smulsese regelui recunoașterea unității politice realizate de românii de la sud de Carpați și care contribuise decisiv la înfrângerea *Hoardei de Aur* nu putea decât să sporească îngrijorarea regelui. Pericolul resimțit cu cincisprezece ani în urmă de Carol Robert, tatăl său, pericol pe care acesta a încercat să-l înlăture prin campania dezastruoasă din 1330, se înfățișa acum în proporții mult mai grave, întrucât tindea să cuprindă ansamblul romanității intra- și extra-carpatice în căutare de consacrare spirituală la nivelul cel mai înalt – așadar independență politică – în contactul direct cu papalitatea.

Confruntat cu acest pericol existențial pentru regatul său, regele Ludovic a reacționat necruțător, călcând peste îndatorirea de obediență față de instanța supremă a lumii catolice căreia îi aparținea și din partea căreia avea confirmarea spirituală a puterii sale. Într-adevăr, regele a interceptat scrisorile trimise de papă fruntașilor români cu care acesta începuse să stabilească contacte, a împiedicat parvenirea

lor la destinatari, manifestând astfel opoziția sa intransigentă față de stabilirea contactelor directe între români și conducerea supremă a lumii catolice.

Reacția categorică a conducerii Regatului Ungar la contactul incipient între papalitate și români a fost o frână și în calea legăturilor și convergențelor dintre comunitățile românești de o parte și de cealaltă a Carpaților și dintre organismele lor politice. Nu a scăzut însă în rândurile acestora voința de organizare politică superioară, care, dominată înlăuntrul Carpaților, de mijloacele de acțiune mai puternice ale statului ungar, avea în schimb să se împlinească în aria transcarpatică în decurs de câteva decenii, răstimp în care pe harta politică a Europei au apărut două noi state: *Valachia Major* și *Valachia Minor*, sau, în propria terminologie, Țara Românească și Moldova.

În 1344 când, în cursul întâlnirii cu Alexandru, fiul lui Basarab, a recunoscut Țara Românească pe care tatăl său Carol Robert încercase să o anihileze, regele Ludovic, probabil și sub presiunea papalității, doritoare să obțină concursul românilor la cruciata antimongolă, a deschis calea puternicei afirmări a

românilor extra- și intra-carpatici, cu însemnate consecințe în evoluția lor politică.

Țara Românească a evoluat rapid, teritorial și politic, spre formula statului de sine-stătător. Expansiunea spre răsărit, în spațiul până nu de mult controlat de Hoarda de Aur, a împins hotarele țării pe linia Dunării până la gurile fluviului și de-a lungul munților Carpați până la zona de curbură. Au intrat în componența țării micro-formațiunile care supraviețuiseră sub dominația Hoardei de Aur. Când Ludovic de Anjou a încercat, în 1358, să stabilească direct, prin teritoriul Țării Românești, legătura cu genovezii instalați la Chilia, pentru a beneficia integral de imensul profit procurat de comerțul cu produsele asiatice, manifestare a unui drept suveran, marele voievod al țării a respins încercarea. Punând capăt acordului anterior cu regele Ungariei, el s-a orientat spre Patriarhia din Constantinopol, obținând din partea acesteia în 1359 dreptul la o mitropolie proprie, în dependență directă de instanța supremă a bisericii răsăritene. Puterea spirituală a acesteia legitima acum puterea teritorial-politică a Țării Românești. *Marele Voievod* devenea acum *Domn (avthentis)*, consacrand

astfel și pe plan spiritual constituirea celui dintâi stat românesc.¹⁰⁰

În chiar anul în care Țara Românească a lui Alexandru – acum Nicolae Alexandru – și-a găsit la Constantinopol împlinirea spirituală a statutului de sine-stătător, în voievodatul de curând întemeiat de maramureșenii voievodului Dragoș, sub tutela Regatului Ungar, s-a produs o răscoală, sprijinită din nord de trupe polone și rutene.¹⁰¹ Sub conducerea lui Dragoș, fidelul regelui Ludovic, numit „căpitan” al său, acțiunea antiungară a fost înfrântă. Dar, câțiva ani mai târziu, antagonistul maramureșean al lui Dragoș și al extinderii puterii regelui Ludovic asupra transplantului moldovean al Maramureșului, voievodul Bogdan, a răsturnat

¹⁰⁰ *Fontes Historiae Daco-Romanae, Izvoarele istoriei României*, vol. IV, *Scriitori și acte bizantine secolele IV-XV*, ed. Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, București, 1982, p. 197-200.

¹⁰¹ Vezi mai sus; și Ion I. Nistor, *Lucius Aprobianus, erou Țării Șipenișului*, în „Analele Academiei Române”, *Memoriile secțiunii Istorice*, seria III, tomul XXIII, 1940-1941, București, 1941, p. 133-176.

situația și a pus bazele unei țări libere, care avea să evolueze hotărât spre statul de sine-stătător. În formularea cronicii ungare, în urma acțiunii lui Bogdan și a rezistenței sale încununată de succes față de atacurile îndrumate împotriva sa de regele Ludovic, Moldova din „țară” a devenit stat, „*regnum*”.¹⁰² Acest nou statut dobândit de Moldova s-a manifestat hotărât în acțiunea succesorului lui Bogdan, Lațcu, când, într-un nou cadru internațional, rezultat al constituirii uniunii personale ungaro-polone sub Ludovic de Anjou, țara și-a orientat politica spre noua putere dominantă, dar în condiții care consacrau statutul de neatârnare al țării. Acceptând convertirea la catolicism, Lațcu a intrat direct în contact cu papa Urban al V-lea (1362-1370), a obținut crearea unei episcopii la Siret – noua reședință a domniei promovată la statutul de *civitas* – definitiv sustrasă, ca și „toată țara sa sau ducatul Moldovei”, autorității episcopiei de Halici; la fel de categorică e și solicitarea lui Lațcu ca țara sa „să fie supusă

¹⁰² Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, I, *Textus*, ed Elisabeth Galanthay et Julius Kristo, Budapest, 1985, p. 185.

numai și nemijlocit în cele spirituale Sfântului Scaun Apostolic”¹⁰³. Consacrarea puterii de sine stătătoare a domniei și a țării, obținută de Alexandru, domnul Țării Românești, de la Patriarhia din Constantinopol, a fost solicitată și obținută, în alt context geopolitic, de Lațcu al Moldovei de la Curia Papală. Nu mult timp mai târziu, succesorii lui Lațcu, în urma creării Uniunii Polono-Lituaniene în 1385, la care a aderat și Moldova – alianță care i-a înlesnit și integrarea Țării de Jos în propriile hotare „de la munte până la țărmul mării,” – țara avea să se orienteze la rândul ei spre Constantinopol. Dar indiferent de direcția în care a fost căutată consacrarea spirituală a puterii domniei, semnificația celor două opțiuni a fost afirmarea și consacrarea domniei și implicit a neatârării politice. Constituirea celor două state românești în urma înlăturării, cu propria lor contribuție, a îndelungatei dominații a *imperiului stepei* a fost manifestarea unei voințe irepresibile de *întemeiere* a unui cadru politic-statal propriu.

¹⁰³ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 2, 1346-1450, ed. N. Densușianu, București, 1890, p. 160-161.

Rapiditatea cu care s-a înfăptuit această evoluție, fapt constatat dar nu explicat de Nicolae Iorga, s-a datorat adeziunii spontane a micro-formațiilor românești cu existență latentă sub mongoli la noua realitate statală în viguroasă expansiune la sud și la răsărit de Carpați. Constatările duc inevitabil la încercarea de a descifra stadiul conștiinței etnice la români în vremea constituirii celor două state românești în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și de a descoperi limitele acestei conștiințe și ale împlinirii ei.

Desigur, hotărâtoare pentru identitatea etnică, pentru perceperea, recunoașterea și afirmarea ei, a fost *limba*, principalul mijloc de comunicare între oameni. O știau băștinașii când respingeau încercările forțelor politice dominante de a le impune altă limbă, fie și numai în sfera vieții bisericești, și o știa și papa Grigore al XI-lea când, în 1374, în baza informațiilor primite din reînființata episcopie a cumanilor, sub denumirea Milcovia, sugera regelui Ludovic de Anjou și frunțașilor bisericii ungare să renunțe în această provincie în care se afla „o anumită parte din mulțimea națiunii Valahilor” la folosirea clericilor unguri în efortul de convertire a românilor. Papa propunea

crearea unei catedrale în frunte cu un episcop propriu, deoarece, adaugă papa, „vlahii, după cum se spune, nu sunt mulțumiți cu slujba preoților unguri”.¹⁰⁴ Semnificativă este și sugestia papei ca în fruntea episcopiei, a cărei înființare o recomanda, să fie numit un franciscan italian, Anthonius de Spoleto, „despre care se spune că ar cunoaște limba acestei națiuni”. Se opuneau așadar două variante ale efortului de convertire la catolicism a românilor din amintita provincie: cea care accepta identitatea etnică a populației supuse convertirii și a limbii ei și cea care folosea convertirea ca mijloc de subordonare politică și, în perspectivă, de asimilare.

Regele Ungariei avea însă motive temeinice de a fi îngrijorat de conivențele constatate între românii din Transilvania și cei din statele în curs de alcătuire în teritoriile transcarpatice. Spre sfârșitul domniei și a vieții sale, unul dintre exponenții cei mai înverșunați ai efortului de convertire silită a românilor, misionarul Bartolomeu de Alverna, invoca între altele

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 217; cf. Gheorghe I. Moiescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul secolului XIV*, București, 1942, p. 48-49.

pericolul care deriva pentru Regatul Ungar de pe urma legăturilor pe care aceștia le întrețineau „cu cei de o limbă și o sectă cu ei” din afara hotarelor regatului.¹⁰⁵ Spontan sau conștient recunoscută, identitatea limbii a fost unul dintre factorii decisivi – probabil cel mai de seamă – al recunoașterii identității de origine și de popor a romanității nord-dunărene.

Între conștiință comună și acțiune comună istoria acelei vremi a înregistrat unele convergențe semnificative, chiar dacă convergența nu a devenit permanentă. În 1358-1359, Țara Românească a respins încercarea Regatului Ungar de a-i încălca teritoriul – spațiul cucerit de la tătari – pentru a stabili o legătură directă cu genovezii instalați la Chilia. În cadrul reacției față de pretențiile de dominație ale Ungariei, marele voievod Alexandru s-a orientat spre Bizanț și a obținut din partea Patriarhiei din Constantinopol consacrarea spirituală a puterii sale împreună cu titlul de *domn (avthentis)*.

¹⁰⁵ Dionysius Lasić, *Fratrii Bartholomei de Alverna, Vicarii Bosnae (1367-1407) quaedam scripta hucusque inedita*, în „*Archivum Franciscanum Historicum*”, I, 55, 1962, p. 96-102.

În același timp, Moldova a încercat să se desprindă din hegemonia ungară, încercare prematură înăbușită de Dragoș, voievodul supus regelui Ungariei. Câțiva ani mai târziu, în 1365-1366, regele Ludovic a fost confruntat concomitent cu descălecatul lui Bogdan în Moldova, provincie acum pierdută de regatul său, și cu un nou război cu Țara Românească, unde domnea acum Vlaicu, fiul lui Nicolae Alexandru. Această dublă confruntare – cu Țara Românească de la sud de Carpați și cu Țara Românească de la răsărit de Carpați – și, mai mult încă, teama de posibile evoluții negative în Transilvania l-au adus pe rege în provincie în 1366, unde avea să se afle mai mult timp, pentru a face față uneia dintre cele mai grele încercări ale lungii sale domnii. Moment însemnat în istoria Transilvaniei, care avea să se răsfrângă puternic – în sens negativ – asupra românilor din voievodat.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Ioan-Aurel Pop, *Transilvania în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea (cca. 1300-1456)*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), coordonatori Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Cluj-Napoca 2009, p. 330-331.

Grija imediată, mărturisită de rege în actul de confiscare a bunurilor „infidelului nostru” Bogdan și ale fiilor săi – la 2 februarie 1365 – a fost inspirată de perspectiva extinderii răscoalei uzurpatorului Moldovei și la alte segmente ale lumii românești din regatul său: „pentru ca nu cumva perversitatea /lor/ să fie pildă altora...” („... *ut ne perversitas aliis similia presumpnentibus transeat in exemplum...*”)¹⁰⁷; preocupare care avea să-l determine pe rege să impună măsuri represive și preventive drastice în cazul tulburărilor din Transilvania – efective sau anticipate –, măsuri care îi vizau pe „toți răufăcătorii”, dar „în mod deosebit pe Olachi” („*specialiter Olachorum*”). Actul regal din 28 iunie 1366 a creat o nouă jurisdicție care tindea să pedepsească actele criminale comise de acești răufăcători, repetat fiind specificați românii (*signanter Olachorum*) de pe urma nelegiuirilor cărora – „furt, furțișag sau alt act criminal” – ar fi avut de suferit nobilii provinciei; acestora le era acordat dreptul „de a-i extermina sau a-i nimici din țară („... *ad exterminandum seu delendum de ipsa terra...*”) pe

¹⁰⁷ Ioan Mihaly de Apșa, *op. cit.*, p. 57.

vinovați.¹⁰⁸ Hotărârea regală trădează o stare de tensiune gravă, socială și probabil și politică, în Transilvania, situație în centrul sau la originea căreia se aflau românii. Semnificația acestei discriminări legalizate privitoare la românii din provincie în general pare confirmată de altă măsură discriminatorie, care refuza necatolicilor recunoașterea posesiunilor deținute de aceștia cu titlu nobiliar sau cnezial; hotărâre care nu avea nevoie de specificarea *specialiter Olachi* întrucât doar românii puteau fi vizați de actul regal, emis probabil tot în 1366.

Tensiunea agravată constatată în raporturile dintre regalitatea ungară și masa românilor din Transilvania, îndeosebi în urma răzcoalei reușite conduse de Bogdan, și starea conflictuală concomitentă cu Țara Românească s-au menținut și chiar s-au agravat chiar până la sfârșitul domniei lui Ludovic de Anjou. Din ultimii ani ai domniei acestuia datează observația mai sus citată a misionarului Bartolomeu de Alverna, care sublinia în raportul său peri-

¹⁰⁸ Ioan-Aurel Pop, „Din mâinile Valahilor schismatici...”. *Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, București, 2011, p. 330-331.

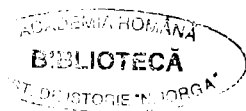
colul grav derivat din conivența dintre slavii și românii din regat „cu cei de o limbă și credință cu ei” din afara regatului. Observația sumară dar esențială a misionarului catolic înlesnește sintetizarea raportului dintre *apariția statului și evoluția conștiinței* colective românești în secolul al XIV-lea.

Recunoașterea de către regele Ludovic al Ungariei a primului stat românesc în urma întâlnirii cu voievodul acestuia – Alexandru, mai târziu Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab –, în contrast cu încercarea lui Carol Robert de a nimici în fașă acest stat, și participarea decisivă a românilor la înfrângerea și în cele din urmă la alungarea puterii mongole din spațiul carpatopontic, au dat un puternic impuls aspirației lor spre viața politică autonomă, spre forma superioară a acestuia, statul propriu. Reușita finală a românilor de la sud de Carpați avea să fie urmată de cea a românilor maramureșeni care, îngrădiți în evoluția lor similară în țara de baștină, și-au transferat aspirația spre statul propriu la răsărit de Carpați, în Moldova, unde și-au împlinit în cele din urmă năzuința sub dinastia întemeiată de voievodul Bogdan. Anii

1365-1366 când românii din afara Carpaților s-au aflat concomitent în înfruntare armată cu Regatul Ungar au adus și în Transilvania măsuri dure, discriminatorii, la adresa românilor din provincie. E momentul culminant al manifestării concomitente – spontană sau parțial coordonată – a românilor extra- și intra-carpatici, în sensul atestat de scrisoarea papei Clement al VI-lea din 17 octombrie 1345. Teama conducerii Regatului Ungar avea desigur o puternică motivație în manifestarea acestei unități de conștiință la români, atât a celor aflați în dependența ei directă cât și a celor care i se sustrăseseră.

Principalul factor al conștiinței comune a ramurilor romanității nord-dunărene era, desigur, *limba*, iar în cadrul acesteia, la loc de frunte, numele poporului, *romani*, *români*, acceptat și înscris în chip neașteptat de papalitate în misiva, repetat menționată, a lui Clement al VI-lea. Comunitatea de credință, anume apartenența la Biserica Constantinopolitană, s-a impus ca factor secundar în dezvoltarea conștiinței colective românești, numai după ce legătura în curs de stabilire cu Roma, în speranța recunoașterii neatârării statului,

a fost blocată de regalitatea ungară, conștientă de semnificația și implicațiile acestei legături. Constituirea celor două state românești extracarpătice a consolidat neîndoielnic conștiința comunității de popor la români. Adoptarea aceluiași nume oficial de cele două state românești – *Valachia Major* și *Valachia Minor* – și stabilirea raportului de înțâietate între ele, în favoarea celui dintâi, a fost la rândul său un indiciu important al conștiinței identității popoarelor lor. În același timp însă, menținerea unui cadru statal separat pentru cele două ramuri ale poporului român din afara Carpaților – temă dezbătută în istoriografia română – indică limitele capacității conștiinței colective de a determina prin ea însăși unitatea politică. Stadiul dezvoltării societății românești și cadrul geopolitic al evoluției ei a amânat timp de alte cinci secole transformarea *poporului*, conștient de identitatea și de unitatea sa, în *națiune*, adică integrarea ansamblului unui popor în același cadru statal.

Text: Șerban Papacostea

Copertă / grafică: Simion Gheorghiu

Bun de tipar: 2016

Tipărit la Lumina Tipo, București, 2016

Toate drepturile sunt rezervate autorului.

ISBN: 978-973-0-22116-9

Secole îndelungate după retragerea oștilor și autorităților romane din ceea ce fusese provincia imperială Dacia, masa romanității nord-dunărene și-a desfășurat existența în condițiile create de popoarele migratoare, permanent revărsate de stepa euro-asiatică, care și-au întins dominația din Orientul Îndepărtat până în nordul Mării Negre și la linia munților Carpați. În tot acest îndelungat răstimp, cadrul dominant de organizare a populației locale a fost satul sau, în formularea lui Nicolae Iorga, „satul fără stat”.

Spre mijlocul secolului al XIV-lea, satele, aflate sub cârmuirea unor cnezi sau grupate sub conducerea unor voievozi, s-au asociat sub conducerea voievodului din Argeș, Alexandru, fiul lui Basarab, la marea cruciată preconizată de papalitate împotriva Hoardei de Aur, forța dominantă în regiune. Participarea decisivă a românilor din lăuntru și din afara arcului carpatic, alături de regatele ungar și polon, la cruciata antitătară și la înlăturarea puterii mongole din regiune a fost preludiul constituirii celor două state românești – Țara Românească și Moldova –, salt decisiv în evoluția romanității nord-dunărene.

Moment hotărâtor în evoluția politică a românilor, apariția statului a marcat în același timp o etapă decisivă în afirmarea conștiinței comunității lor de limbă și de origine. Formarea celor două state românești în secolul al XIV-lea separă cele două etape majore ale istoriei românești din vremea romanizării până la marea unire din secolul al XX-lea.

ȘERBAN PAPACOSTEA

ISBN 978-973-0-22116-9

